

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCCXCVIII—XCIX.

FASCICULUS I.

I—II.

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI FERENCZ-JÓZSEF M. K. TUDOMÁNY-EGYETEM
MDCCCXCVIII—XCIX. TANÉVI RECTORA ÉS TANÁCSÁNAK
BEIKTATÁSA ÉS

A TANÉV MEGNYITÁSA ALKALMÁBÓL

1898. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 25-ÉN TARTATTAK.

KOLOZSVÁR

AJTAI K. ALBERT MAGYAR POLGÁR KÖNYVNYOMDÁJA

1898.

378.4 (439.27) "1898" (042)

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000635882

B 11849

I.

BESZÉD,

melylyel

Lechner Károly

orvos-sebész doktor, szülész- és szemésmester, az elmekórtan és törvényszéki lélektan ny. r. tanára, az elmekórtani intézet igazgatója, a törvényszéki orvosi vizsgáló-bizottság tagja, az orsz. közegészségügyi egyesület alapító-, az orsz. közegészségügyi tanács rendkívüli tagja, a m. kir. természettudományi társulat, a magyar orvosi könyvkiadó társulat, az erdélyi múzeum-egylet rendes- és a budapesti kir. orvos-egyesület alapító tagja, az orvosi karnak 1892—93. tanévben volt dekánja és 1893—94. tanévben prodekánja, a Ferencz-Jozsef m. kir. tudomány-egyetem 1897—98. tanévi rectora

A TUDOMÁNY-EGYETEM KORMÁNYÁRÓL LELÉPETT

1898. szeptember hó 25-én.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Mély gyász közepette gyűltünk össze, hogy — jó királyunk példáját követve — a munkában kereszünk vigasztalást.

Az ország elvesztette védő angyalát. A sors elvette tőlünk a haza jóttevő, áldást osztó, békét szerző génuszát. A halál kegyetlen módon tépte szét a trónt és a népet egymással egybefűző kapcsolatok egyik legnemesbbikét, a legértékesebbet. Búsán, sírva állunk a koronás martyr emléke előtt és nincsen szavunk, a mely eléggé kifejezni tudná mindazt, a mit ez emlékek felidézésekor éreziünk.

Ne is legyen szavunk! A szó nem volna képes a mi fájdalomunkat elég méltóan tolmácsolni. A legékezebb szónál többet mond a néma bánat igaz, benső érzése. Áthatva ezen érzéstől, elnyomatva drága emlékeink tömegétől, mielőtt a vigaszt ígérő munkába kezdenénk, belső keservünknek és nagy megihatottságunknak a néma gyász külső jelével, felállással, adjunk most kifejezést.

*

Az élet csupa változás. A mi változik, az folytonosan módosul és alakul. A szakadatlan változások szülte alakulás eredménye rombolás vagy építés, pusztulás avagy tökéletesedés. E kettő együttvéve

rejti magában a fejlődésnek föltételeit. Ott, a hol az anyagokon és az erőkben nyilvánuló változások sem időhöz, sem helyhez nem tudnak alkalmazkodni; ott beáll a visszafelé fejlődés, a halál. Ott ellenben, a hol a viszonyokhoz való ezen alkalmazkodás megtörténik; ott a változások során át az élet fennakadás nélkül továbbfejlődik, mert az anyagok és az erők egymásközötti kölcsönhatása állandóan tökéletesedik.

Minden, a mi, él tehát fejlődik vagy visszafejlődik, tökéletesedik vagy pusztul. Megállapodása nincsen. Úgy pusztulásával, mint tökéletesedésével a fejlődés céljait szolgálja. És az élet e végcéljainak elérésében egyetlen döntő tényezőként az alkalmazkodás képessége szerepel. Ennek hiányát mutatja a bekövetkező elenyészés. Ennek érvényesülését szemléltetik a jelen változásaiban a multak örökségei és a jövő felbukkanó csirái. Valahányszor veszendőbe menő erők maradványait keletkező új erők nyomaival összepárosítva találjuk: reámutathatunk e társulásra, mint az élő anyag fejlődésének, azaz egyfelületi kopásának, másfelületi tökéletesedésének legbiztosabb jeleire. Maradandóság — minő ellentmondás — csak e változások révén érhető el.

E tétel igazsága megdönthetetlen marad, akár élő lényről, akár élő társadalomról legyen a szó.

Egyetemünk is ilyen élő társadalom. Részben az enyészet, részben a tökéletesedés felé halad. Valjon minő mértékben fejlődik ez által? Maradandósága mennyiben van biztosítva? Ezt alkalmazkodási képessége állapítja meg.

Az egyetem kitüntető bizalmából kifolyólag elfoglaltam egy évre annak kormányzói székét. Az idő letelt. Mielőtt e széket elhagynám, megállapodott szokásunkhoz hiven, számot kívánok adni minden változásról, a mely ezen intézmény életében a lefolyt tanév alatt mutatkozott. Helyt kívánok állani mindazon eseményekért, a melyek az anyagok és az erők egymáshoz viszonyában e testületen belül haladást vagy visszaesést eredményeztek. És kötelességemhez híven rá kívánok utalni az alkalmazkodás ama jelenségeire, a melyek ezen rövid idő alatt is a tudomány-egyetemet újabb tökéletesedés felé vezették és evvel annak maradandóságát biztosították.

Élő anyagban az alkalmazkodás folyamata kétféle okból indulhat meg. Külső ingerek behatása folytán és belső szükség kényszeréből. Szemünk, fülünk, orrunk, példának okáért, csak a fény, csak a hang, csak a szag ingerének létezése okából keletkezett. Míg szívünk, tüdőnk, belünk a test saját anyagának, annak egyes részeiben, önmagára való hatásából, a belső szükség kielégítéseképen, származott.

Az alkalmazkodás e két irányát egyetemünk az elmúlt év folyamán is hiven betartotta. Megvolt neki az ő külső és megvolt az ő belső élete. Mind-egyikben a változó viszonyokhoz kellőképen alkalmazkodni tudott.

I. Az egyetem külső élete.

Nevezetesebb külső befolyások az egyetemet a lefolyt évben nem érték. Mindazonáltal szoros kapcsolatban maradt úgy a külföldi, mint a hazai

kultura azon eseményeivel, a melyek őt a kifejlődésben elősegíthették.

Igy képviseltette magát a cambridge-i és a bordeaux-i tudományos kongresszusokon, a melyek közül ugyan az utóbbi más évre halásztatott. Részt vett a madridi kongresszussal kapcsolatban rendezett tudományos kiállításon. Részt venni ajánlkozott, és erre az előkészületeket is megtette, az 1900. évi párisi nemzetközi világkiállításon. Méltó módon csatlakozott az erdély-magyarországi unió 50 éves évfordulóján tartott ünnepélyhez, mely nálunk a tanszabadságnak is félszázados ünnepélye volt. Szétküldötte 25 éves multjának történetét és statisztikáját. Ünnepélyt rendezett a 25 évig működött tanárok tiszteletére, nemcsak halájának és örömének adván kifejezést, hanem szorosabbra iparkodván fűzni ez által az egyetem és a társadalom közötti kapcsolatokat is. Kiküldetést kért a pellagra tanulmányozhatására az ország érdekében, befolyást óhajtván ez által gyakorolni a hazai közigazgatás fejlődésére. Véleményt adott az érettségi vizsga ismétlése tárgyában. Foglalkozott a latin nyelvnek az érettségi vizsgán való kezelésének módosításával. Mindkettővel hozzájárult a szellemi nevelés, az egyetemre való előkészítés országos kérdésének megoldásához. Es végre hatáskörének kiszélesbbitése, a művelődés terjesztése, a tudomány tiszteletének és becsülésének gyarapítása végett tanulmányozta az „University extension“ intézményt, terjedelmes emlékiratot szerkesztvén e tárgyban és hathatósan meg-sűrgetvén ezen intézménynek életbe léptetését hazánk-

ban. Az „University extension“ létesülésével az egyetem kulturális küldetésének sokkal tágasabb körben fog megfelelni, a tudomány számos apostolát gyűjtheti majd maga körül és hatalmas befolyást nyerend az ország szellemi erőinek továbbfejlesztésére.

A külső élet megkönnyítésére fog még szolgálni az a körülmény, hogy a lefolyt tanév alatt az egyetem tanácsának sikerült állandó representationális alapot létesítenie.

Csak egyben mutatott hátramaradást. Abban, hogy az indiai napfogyatkozás nemzetközi tudományos megfigyelésében, erő hiányában, részt venni nem tudott. Elmaradásként talán megemlíthető még itt a címerkérdés elejtett ügye is, mely azonban legfeljebb a külső dísz egyik — más egyetemeknél szokásos — jellegének birhatásától fosztotta meg az egyetemet.

II. Az egyetem belső élete.

Sokkal élénkebben alakult az egyetem belső élete. — A tanács, a karok, a bizottság, a tanárok, az ifjúság és a személyzet sokszerű correlatiói egymás között, kapcsolatban az intézetek, az intézmények, az épületek és a gazdasági berendezés egymáshoz kölsönös viszonyával; mindenkor oly sűrű és oly benső érintkezési pontokat szolgáltattak, hogy ez által a fejlődésnek impulzusa minden irányban megadatott.

Valamint bármely élő anyag belső alkalmazkodása, belső fejlődése egyaránt a veleszületett és a később elsajátított erők alakulásától függ; úgy

mutatkozott az egyetem belső életében is kétféle irányú tökéletesedés: az öröklött tulajdonságok és a szerzett képességek szükség szerinti idomulása, gyarapodása, öregbedése.

Öröklött erők felett, melyek sem el nem vehetők, sem át nem formálhatók, melyek soha el nem veszhetnek, melyek addig tartanak, valameddig az élet, egyetemünk is rendelkezik. Ezen erők egyéni jellemét alkotják és az intézmény lényegében székelnék. A tudomány művelése, azoknak terjesztése, a tudományos oktatás szabad gyakorlása és vele a tanítás meg a tanulás szabadsága oly erőket képviselnek, melyek az anyagban magában rejlő öröklött tulajdonságok Ezeket féken tartani, időlegesen elnyomni talán lehet, de, a míg az egyetem él, azokat kiirtani soha nem sikerülend

Sem a szükséges alapszervezet hiánya, sem a tökéletlen szabályok adta fölösleges kötöttség, sem az intézetek és a felszerelések hézagossága, sem a pénzerő elégtelensége ezen veleszületett erők nyilvánulásait és fejlődését meg nem béníthatta. Minő hatalmas arányokban tökéletesedett ez irányban egyetemünk, mutatja a tanszemélyzet szaporodása, annak irodalmi működése, a tanórák gyarapodása, a hallgatóság tetemes megsokasodása, a megtartott vizsgák kedvező eredménye és a tudományoknak felavatott egyének szaporodó száma. Mindezeokról jelentésem más részében fogok beszámolni.

A szerzett erők mennyisége és minősége tekintetében is nagy lendületet vett egyetemünk.

Köztük legfontosabb szerzeményként az ala-

pító oklevél megérkezése magaslik ki. A királyi kegyelem megadta nekünk az egyetem létezését örökre biztosító ezen hitlevelet. E levél erkölcsi súlyal ruházta föl az egyetemet, úgy hazai, mint nemzetközi kapcsolataiban. Ez megerősítette vele-született jogainkat és állandósította a szerzetteket. Ez védelmet és támaszt nyújt az alkalmazkodás nehézségeivel szemben. Ez leköti a társadalom segítő szolgálatát a számunkra. És ez fogantyút szolgáltat nekünk a társadalomra való befolyás sikeresebb gyakorolhatására. — Az örömmel vett díszes alapító levél kihirdetése ünnepélyes közgyűlésen eszközöltetett.

Nem csekély fontosságú azon szerzemény sem, melyet az egyetem a seminariumi oktatás behozatala által a jogi karnál biztosított magának. Általa a jogi tudományok behatóbb megismerése, azok részletesebb feldolgozása és az önálló tudományos felfogás felkeltése a hallgatóságban segítettik elő.

Az egyetem folyton fejlődő és mindinkább bonyolódó szervezetében a szükséges összhang megtartását tekintélyes mértékben fogja elősegíteni az elvi jelentőségű rendeletetek gyűjteményének kinyomatása. Ezen elődöm által nagy fáradsággal összegyűjtött rendeletetek kézíratai sajtó alá rendezettek és onnét kikerülvén, tetemesen megkönnyítendik majd az egyetem belső életszerveinek zavartalan működését.

Ugyanilyen kihatással lesz az új házirend is, melynek megalkotását az egyetemi központi épület új szárnyának benépesítése, valamint a régi megye-

ház ideiglenes igénybe vétele szükségessé tett. Ugyanez okból lépések történtek az épületek és a helyiségek tisztántartásának, úgyszintén az ünnepes kivilágításoknak czélszerűbb módon való eszközölhetése végett is.

Az egyetemi könyvtár hozzáférhetőségét emelendő új könyvtári szabályzatok dolgoztattak ki. Egyúttal az egyetemi és a múzeumi könyvtárak czédulás katalógusai összeöntettek, hogy a könyvtár használása megkönnyíttessék.

Az erők és az anyagok közötti viszonyosság tökéletesítése érdekében a tanfélévek új beosztása is szorgalmazva lett. Az idő czélszerűbb kihasználása, az erők okszerűbb összpontosítása és némely vizsátságok megszüntetése e téren kívánatossá vált. Az innét kezdeményezett, a budapesti egyetem és a műegyetem által némi módosítással elfogadott és szintén javaslatba hozott új beosztás e bajokon remélhetőleg segíteni fog.

Miután a tanárok törzsfizetésének felemelése fokozatosan megkezdődött, és miután e fizetés-emelés tárgyában újabb fölterjesztés is intéztetett a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszterhez: a fizetés emelés sorrendjének megállapítása czéljából szükséges volt a tanárok összesített létszámát lajstromba foglalni. E lajstromok úgy készültek, hogy bárkinek méltányos igényeit kielégíthetik.

A tanárok fiainak az egyetemen való alkalmaztatása ügyében kapott rendelet, mely szintén az eddigi szervezet megváltoztatását jelenti, a kolozs-

vári egyetemet nem érinti. Itt ilyenmő összeférhetlenségi esetek, soha elő nem fordultak.

Pótlólag még rendezést nyert a korpótlékok kérdése is, a mennyiben véglegesen megállapított, hogy a helyettes tanárok szolgálati évei a korpótlékok kiszámításánál tekintetbe nem vehetők.

Hogy a tanársegédek az egyetemhez szorosabb kötélekkel fűzessenek: hogy a reájok bizott teen-dőkben nagyobb felelősséget vállaljanak; és hogy az államhozi szolgálati viszonyuk tisztáztassék: az államhivatalnokokhoz hasonlóan, szolgálati eskü letételére köteleztettek. Ezen eskü a már kinevezetektől is utólag bevétetett.

Alkalmasabb szolgálazemélyzet szerezhetése szempontjából üdvösnek ígérkezik azon javaslat, mely szerint az igazolványos altiszteknek mód nyújtandó lesz a szükséges különleges képességek el-sajátítására.

A tanulás körébe vágó intézkedések sorából főlemlítendők az unitárius papnevelő intézetnek nyújtott — hetenként 10 órás — kedvezmény, valamint a csillagászatnak a szigorlati tárgyak közé való fölvétele.

Ezen legfontosabb változásokat fölsorolva nem mulaszthatom el főlemlíteni, hogy egyetemünk tanácsa mindezeket a lefolyt tanévben 16 ülésben, 90 határozattal intézte el. Ugyanezen idő alatt a beérkezett és majd kivétel nélkül elintézett ügyek száma 1518 darabot tett ki. A karok és az állandó bizottságok munkálkodásának eredménye más helyen lesz kimutatva.

A határozott haladás ezen eseményei mellett nem szabad eltitkolnom a visszamaradás tényeit sem.

El nem tagadható, hogy az alapszervezet, az alaptörvény hiánya — pedig még mindig nincsen ilyen alapszervezetünk — fogyatékoságnak minősítendő. Huszonhat évi fönnállás után e fogyatékoság visszamaradást jelent. Bár az egyetem leglényegesebb működéskörébe, a tudományok fejlesztése és terjesztése körébe, e körülmény mindeddig semminemű zavart nem hozott, mégis, tekintettel arra, hogy minden fontosabb kérdés felmerülésénél, de sőt akárhány lényegtelen ügy elintézésekor, folyton a megoldás módjának keresésére késztet: az erők szétforgácsolása miatt a haladásnak nagy akadályul szolgál.

Béklyó az egyetem testén még a gazdasági szabályzatok elégtelensége is. Ezek kifejlődésükben az egyébkénti folytonos haladással és gyarapodással lépést nem tartottak. A bajon azonban rövid idő alatt segítve lesz. Az e célra kiküldött bizottság nagy körültekintéssel már előkészítette a terjedelmes anyagot és nincsen semmi kétség benne, hogy az új építkezések befejezésével, az új intézetekhez és viszonyokhoz alkalmazott szabályok már életbe léptethetők lesznek.

A közegészségtani intézetnél véletlenül történt gázrobbanás az egyetem egyik további fogyatékoságára hívta fel figyelmünket. Ugyanis az éppen akkor ott dolgozott volt napszámos, az explosio folytán, a kezein jelentékenyen megsérült és hosszabb időre munkaképtelenné vált. Nem lévén ez

irányban intézkedés téve, a károsodott fél családja nyomornak volt kitéve, míg ő maga számot csak alig tevő segítséggel volt kárpótolható. Itt az ideje, hogy a külföldi egyetemeken mindinkább elterjedő balesetek elleni biztosítást, mely igen csekély költséggel jár, hivatalból kötelezővé tegyünk mindazon intézetek, dolgozók, kórodák és kirándulások személyzetét, valamint hallgatóságát illetőleg, a mely személyzetnek és hallgatóságnak testi épsége vagy egészsége — az egyetemen való működéssel kapcsolatban — bármi módon veszélyeztetve van. Robbanás, égés, maró hatás, mérgezés, fertőzés és más baleset könnyen éri nemcsak a tanárokat és azok személyzetét, hanem a hallgató és magát a tudományokban gyakorló ifjúságot is.

Ha az élő világ alakulását szemléljük, tapasztalhatjuk, hogy — a testek belső életében — az alkalmazkodás ténye háromféle módon nyilvánul. Mindhárom alkalmazkodási mód a viszonosság (correlatio) szüleménye, de, függőleg a kölcsönös egymásrahatás minőségétől, más-más eredményhez vezet.

Az egyik esetben az egymásra való kölcsönös hatás által az anyagokban vagy az erőkben székelő ellentétek fokoztatnak. Azok mintegy kiélesítettnek, a minek folytán aztán az anyagrészek és a rajtuk nyilvánuló erők különbözősége mindjobban érvényesül. A folyamat eredménye az elkülönödés, a kiválás (tropismus) tényében mutatkozik, a mint azt például testünkön az érzékszervek kifejlődése a bőrből élénken szemlélteti. A kiválás ténye a szervezet tökéletesedését mozdítja elő.

A kölcsönhatás másik módja az, a mikor az anyagok és az erők a saját érvényesülhetőségük érdekében egymás ellen harczra kelnek. Köztük valóságos küzdelem támad. Az egyik a másik rovására fejlődik. Mindegyik a másikat legyőzni, azon magát túltenni, annak táplálékát elvonni és azt a maga számára fölhasználni iparkodik. E küzdelem a versengésnek (agonismus) nyit útát. A versengés szintén a versengő felek alkalmazkodását segíti elő, végső sorban tehát ismét csak a tökéletesedést szolgálja. Ily versengésből támadtak például az egész szervezetünket átfonó vérerek és idegek hálózatai.

A kölcsönhatás harmadik módja a viszonyos bezzentés és gátolás, a melyeknek révén a különböző erők és anyagok egymást érvényesülésükben kölcsönösen támogatják és erősítik, illetőleg megakadályozzák és gyöngítik. A támogatás útján az egyik szerv éltműködése a másiknak javára szolgál. A gátolásnál ellenkezőleg a test szervei egymást éltműködéseikben megakadályozzák. E mód segédelmével a szervezetek egyes részei egymásra szabályozólag hatnak, a miből aztán az alkalmazkodás egy további alakja, a szabályozás (tactismus) létesül. Így jöttek létre példának okáért testünk összes izomrendszerei és a kiválasztások, elválasztások folyamatai. Úgy a támogatás, mint a gátolás a tökéletesedés egy-egy eszköze.

A viszonyosság révén e szerint az élő szervezetben az anyagok és az erők különválása, azoknak versengése és azoknak kölcsönös szabályozása támad. E hármas, egymással sűrűn összejátszó folyamatnak

megfelelőleg, bekövetkezik aztán a munkafelosztás és vele az anyagok és az erők czélszerű megoszlása is.

Hasonló megoszlás fejlődött az egyetem belső életében.

Körünkben még most is erők különülnek szét, a melyek a tudományos működésnek mindtöbb félelőségét teszik lehetővé. Ezen erők a tanári testület és a tanító személyzet által vannak képviselve.

Másfelül a versengés tényezőit is feltaláljuk a tanuló ifjúságban, a mely az elkülönült tudományágak gyümölcseiből szedett ismeretei versenyéből, az egymástól való elsajátítás útján, építi föl a saját képzelete, a saját tudása világát.

De a szabályozás tényezőit sem nélkülözzük, mert az egyetem összes intézményeinek adminisztrációja tényleg a viszonos alkalmazkodás teremtetten szabályok szerint történik. Szokások, formák, rendszerek keletkeztek így, a melyeket valamennyi egyetemi tényezőnek együtthatása fokozatosan hozott létre.

Mindhárom irányban a tökéletesítő alkalmazkodás követelte változások el nem maradtak. Ezekről kívánok még röviden beszámolni.

III. A tanári testület viszonyai.

A tanári testület kebelében végbement változások nagyjában szintén csak a haladásnak, a tökéletesedésnek váltak javára.

A testületnek — törekvéseiben és elveiben immár hagyományos — szelleme híven megtartotta fejlődése irányát. A tudományok igazságainak ke-

resése, ápolása és terjesztése, valamint az oktatás és a nevelés magasztos céljainak szolgálása mindnyájunk szeme előtt lebegett szakadatlanúl.

A tanárok száma két nyilvános rendes tanárral és két magántanárral szaporodott.

Marschalkó Tamás dr., mint a bőr- és bujakórtani tanszék nyilvános rendes tanára a lefolyt tanév elején megkezdette, és Bálint Gábor dr., az ural-altáji összehasonlító nyelvészet nyilvános rendkívüli tanára, nyilvános rendes tanári minőségben folytatta az egyetemen működését. Örömmel üdvözlöttük mindkettőt sorainkban, azon biztos reményben, hogy ismert tudományosságukkal és bevált buzgalomuk által még magosabbra segítik fölépíteni a tudományok magasztos oszlopát, újabb babérokat fonva majdan ezen oszlop dísze — egyetemünk — koszorújába.

Magántanári képesítést nyertek és e minőségükben a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Minis-ter úr részéről megerősítették: Herrmann Antal dr. az általános és a hazai ethnographiából; valamint Menyhárt Gáspár dr. a magyar magánjogból. Mint a tudományok fájának ifjú, de reményteljes hajtásai, legyenek ők is szívesen üdvözölve körünkben.

A nyereség mellett — sajnos! vesztességgel is kellett számolnunk. A tanév folyamán a kérelhetetlen halál kiragadta munkássága köréből Finály Henrik dr. nyilvános rendes tanárt, és Salzbauer János dr. czímetes nyilvános rendkívüli tanárt, valamint örökre elszóltotta Szász Béla dr. nyugalmazott nyilvános rendes tanárt.

Finály Henrik dr. 26 éven át volt egyetemünkön a történelmi segédtudományok és a régiségtan nyilvános rendes tanára, és 1874—5-ben az egyetem rectora. Hosszú betegséggel küzdött. De valamint fiatal korában karddal, úgy egyetemi pályáján tudományos munkássággal és közhasznú tevékenységgel, még betegsége ellenére is, fáradhatatlanul, odaadással és sok sikerrel szolgálta élete utolsó perczéig a hazát.

Salzbauer János dr. mint az egyházjog címzetes nyilvános rendkívüli tanára 11 éven át munkálkodott az egyetemen. Szakmájának kitűnő képviselője s a fiúnevelés fennkölt szellemű előharczosa volt, a kit szintén fájdalmasan nélkülözünk a körünkben.

Szász Béla dr. nyugalmazott nyilvános rendes tanár 23 évig buzgólkodott az egyetemen. A bölcsészet tanára és 1890—91-ben az egyetem rectora volt. Tudományos készsége, sokoldalú műveltsége, költői szelleme és társadalmi élénksége sok munkára képesítette őt. De tulságosan nagy muukaszeretete súlyos betegségbe sodorta, a melynek végre is áldozatul esett.

Mindahárom elköltözöttnek emléke felejtethetlen marad a számunkra. Érdemeik el nem évülnek. És szellemük köztünk marad ezentúl is. Egyetemünk hálás elismeréssel tette le koporsóiknál kegyelete adóját.

Szomorú visszamaradásnak mondható, hogy az egyetem több tanszéke, nevezetesen a közegészségtani, a gyógyszerertani, az élet- és körvegytani, a szövettani, a régiségtani tanszék, valamint a törté-

nelmi segédtudományok tanszéke betöltetlen maradt. Bár valamennyi helyettesítve volt, mégis kívánatos, hogy azok minél hamarább végleg betöltsenek. A közegészségtani tanszék érdekében máris fölterjesztés intéztetett a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszterhez.

A tanárok létszáma ezek szerint 71, illetve 73 volt (lásd az 1. számú függelék) és összességében a tavalihoz képest 3 tanerővel gyarapodott. A második félévben a jogi karnál 18, az orvosi karnál 19, a bölcsészeti-nyelv- és történelemtudomány karnál 25 és a mennyiség-természettudományi karnál 11 tanár működött. Ezekhez csatlakozott az orvosi kar mellett 15 tanársegéd, 7 műtőnövendék, 12 díjas és 2 díjazatlan gyakornok, a mennyiség-természettudományi kar mellett 6 tanársegéd és 2 vegyész-növendék. Az egyetemi oktatás rendelkezésére tehát összesen 117 tanerő állott. (Lásd a 2. számú függelék.)

Ezen tanerők látták el az egyetemmel kapcsolatos tanárképző intézetet is 1 igazgatóval és 9 tanárral.

A tanerők gyarapodásának megfelelőleg szaporodott a megtartott előadások mennyisége és azoknak óraszámja. (Lásd a 3. számú függelék.) A tantárgyak száma 170, illetőleg 171-ről 176-ra, illetve 181-re emelkedett. A hirdetett előadások heti óraszámja pedig 651-ről és 663-ról 712-re, azaz 683-ra hágott fel.

A hirdetett előadások közül csak kevés maradt el. Nem tartatott meg a jog- és államtudományi

karban az első félévben 2 előadás heti 5 órával, a második félévben 3 előadás heti 6 órával; a bölcsészeti karban az első félévben 1 előadás heti 2 órával, a második félévben 1 előadás heti 1 órával; a mennyiségtan-természettudományi karban az első félévben 4 előadás és gyakorlat heti 100 órával a második félévben 1 előadás és gyakorlat heti 40 órával; összesen 12 előadás heti 154 órával.

A tanszemélyzet előadások által igénybe nem vett idejét irodalmi munkásságnak szentelte. Ennek szép eredményeiről érdekes és hosszú jegyzék tanúskodik. (Lásd a 4. számú függelék.)

E munkássághoz járultak még nem csekély számban különböző tudományos és közoktatásiügyi megbízatások, a melyeknek az egyes tanárok a legnagyobb lelkiismeretességgel eleget tettek. (Lásd az 5. számú függelék.)

A kifejtett munkásság elismerésének vehetjük az alábbi kitüntetések, a melyekben a tanári testület egyes tagjai a lefolyt tanévben részesültek. Nevezetesen:

Ő cs. és apost. kir. Felsége 1897. évi november 1-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy Csiky Viktor dr., Kolozsvári Sándor dr., Óváry Kelemen dr., Vályi Gábor dr., Meltzl Hugó dr., Szamosy János dr., és Abt Antal dr. nyilvános rendes tanároknak 25 éves buzgó és sikeres munkásságukért legfelsőbb elismerése nyilváníttassék.

Azonkívül a magyar tudományos akadémia levelező tagokul megválasztotta Farkas Gyula dr. és Apáthy István dr. nyilvános rendes tanárokat.

IV. Az egyetemi hallgatók állapota.

Az egyetemi hallgatóság létszáma a lefolyt tanévben örvendetes gyarapodást mutatott. A megelőző évi 795, azaz 729 hallgatóval szemben 884-en, illetve 833-an iratkoztak be, tehát az első félévben 89-el, a második félévben 104-el többen, mint az 1896—7-iki tanévben.

A legnagyobb gyarapodás, tudniillik az összes gyarapodás fele, a jogi karra esett. Egyharmadrész a bölcsészeti karra. Az orvosi karnál visszaesés mutatkozik, mert mindegyik félévben 3—3 hallgatóval kevesebb jelentkezett, mint azelőtt. A hallgatóság létszámának megoszlását karok szerint a 6. számú függelékes tábla állítja elénk. A hallgatóságnak tanévek szerinti gyarapodása, az egyetem alapításától kezdve mostanig, a 7-dik számú függelékes táblán van kimutatva. A hallgatóságnak vallásra és születésre vonatkozó adatait pedig a 8-dik számú függelékes tábla tartalmazza.

A szülésznői tanfolyamot 46 bábanövendék hallgatta.

Az egyetemmel kapcsolatos tanárképző intézet hallgatóinak száma is 18-al, illetőleg 24-el szaporodott. (Lásd a 9. számú függeléket.) Ezeknek szakok szerint való megoszlását a 10. számú függelékes tábla mutatja. A vizsgáló bizottság előtt elért eredményekről a 11. számú függelékes tábla számol be. Középiskolai tanári oklevelet 41 hallgató nyert. (Lásd a 12. számú függeléket.)

A hallgatóság apadása évközben a rendesnél nem volt nagyobb. Távozási és végbizonyítványait az első félévben 115-en, a második félévben 97-en vették ki. (Lásd a 13. számú függelék.) Három joghallgató, névszerint Dimár Emil, Kondor János és Gutt Izidor a tanév folyamában elhalt.

A hazaszeretet nyilvánításában és az igaz, szép, jó és nemes iránti buzgólkodásban egyetemünk ifjúsága ezúttal is önmagához hű maradt. Erről tanúskodik azon ünnepélyes, szeretetteljes és hálás nyilatkozat, a melylyel Ő Felsége a királynak szobor-ajándékát megköszönte.

Örömmel jelenthetem egyúttal, hogy az ifjúság erkölcsös magaviselete az egész tanév alatt mindenkor kifogástalan volt. Fegyelmi vizsgálatra egyetlen esetben sem volt szükség. Egyedüli bajként a párbajozás szenvedélyének, habár ártatlanabb formában is, elharapódzása merült föl. Ennek korlátozása céljából a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter javaslatok tételére szólította föl az egyetemet.

A hallgatóság szorgalma és előmenetele, az ifjúság túlnyomó részénél, szintén a hozzáfűzött reményeknek teljesen megfelelt. Világosan beszél erről a tandíj-mentességet, ösztön-, szorgalom-, pálya- és jutalomdíjakat élvezett hallgatók száma, valamint a vizsgálatok és a szigorlatok eredménye. (Lásd a 14. számú függelék a tandíj-mentességről, a 15. számú függelék az ösztöndíjakról, stb., és a 16. számú függelék a vizsgálatok s a szigorlatok eredményeiről).

A tandíj-elengedés a lefolyt tanévben 4793'30 forintot tett. A kiosztott ösztöndíjak, pályadíjak, stb. összege 49340'76 forintra emelkedett. A tanuló ifjúság által élvezett pénzösszeg tehát 54134'06 forintra rugott, a mely összeg a tavalyi ilyczélu összeget 10842'94 forinttal múlja fölül. Ezen pénzösszegeben tavaly 480, a lefolyt tanévben 650 ifjú osztozkodott.

Az 1897—98 tanévben megtartott vizsgálatok és szigorlatok száma szintén kedvezően alakult. A múlt tanévbeliakat ezek 189-el múlták fölül. Volt még ezeken kívül 46 bábavizsgálat is.

A vizsgálatok és a szigorlatok számbeli emelkedése természetesen szaporította a karok által kiállított oklevelek számát. Kiállíttatott a tavalyi 98-al szemben összesen 208 oklevél. (Lásd a 17. és a 18. számú függelékeket.)

A doktori oklevelek között van ifj. Ferencz József dr.-é, a ki 1897. évi november hó 14-én „sub auspiciis Regis“ avattatott föl. (Lásd a 19. számú függelék.)

A hallgatóság tudományszomja mellett szól még az egyetemi könyvtár használati forgalma. (Lásd a 20., 21. és 22. számú függelékeket.) A könyvtárban 10 hónap alatt 6698 olvasó, legnagyobbbrészt egyetemi polgár, fordult meg. Havonkint átlag 670, naponkint átlag 23 olvasó jelentkezett. Ezek együttesen elolvastak 7159 kötet, illetve füzet tudományos munkát és házi használatra 2438 kötetet, illetőleg füzetet vettek ki.

Testi egészségét szem előtt tartva, egyetemünk

ifjúsága a tornavívás ügye iránt is nagy érdeklődést mutatott. Az első félévben 69-en, a másodikban 53-an vettek részt a tornászás és a vívás gyakorlataiban. Azonfölül ifjúságunk megjelent a nagyváradi vívóakadémián, a hol 9-en nyertek különféle érmekeket és az erdély-magyarországi Unió 50 éves évfordulója alkalmából atletikai és vívó-versenyt rendezett, a mely versenyeken a legnagyobb aranyérem szintén egyetemünk egyik hallgatójának ítéltetett oda.

Szívesen hozott áldozatot egyetemünk polgársága a jótekonyság terén is. E célra többrendbeli előadást, vígságot és ünnepélyt rendezett. A jótekonycélra befolyt fölülfizetéseket — az egyetemi tanácsnak ez ügyben hozott határozatához képest — a második félévben többé nem fordította a rendezés költségeinek fedezésére, hanem az illető jótekonycélnak tisztán szolgáltatta át.

Az egyetemi ifjúság egyesületi életében lényeges változások alig merültek föl. Kötelességem ez alkalommal kimondani, hogy az idétlen pártoskodás, a hiú személyeskedés, a múló szalmatűz és a rideg közöny az ifjúság sok jó ügyét virágzásra jutni nem engedte.

Az ebből származó hátrányok leginkább az egyetemi kör beléletében mutatkoztak, a hol a tanév folyamán négy elnök váltotta fel egymást, nem is említve a köri választmány tisztviselőiben beállott sűrű változásokat. Óhajtandó volna, hogy az ifjúság egyesületi céljait nagyobb komolysággal karolja föl!

Elismerést érdemel mindazonáltal, hogy a komoly önképzésnek, a barátságos együttműködésnek és a szilárd összetartásnak is mutatkoztak jelei. Az erre való törekvésnek egyik kedves jelenségeként üdvözölhetjük az egyetemi kör kebeléből kiindult és az 1897—98-ki tanév folyamán először megjelent „Kolozsvári Egyetemi Lapok“-at. Vajha sikerülne ezeknek a személyes viszályokat véglegesen megszüntetni, az ok nélküli pártoskodásnak véget vetni, közönyéből fölrázni az ifjúságot és magasabb célok felé vezetve azt, az ideálok követésében, a haladás vágyában, a hazaszeretetben egygyé forrasztani az egyetem valamennyi polgárait!

Ez irányban kezdeményező lépésnek vehető talán a köri könyvtárnak keresztülvitt reorganizációja és a köri pályadíjak eredményessé vált kiírása.

Az egyetemi ifjúság belső életének jelentékeny javulását várjuk a diákokthon létesülésétől. Ennek eszméjét az egyetemi tanács — hosszú idő után — újból fölvetette és annak megvalósításához az első lépéseket megtette. Kíváncsú, hogy az ifjúság vezetői ez ügyben végre meglássák társaik nagy tömegének érdekét és az ifjúság zöme — lerázva eddigi közönyét — melegen fölkarolja a diákokthon kérdését. A jó, egészséges, barátságos, magához csalogató, zavartalan nyugalmat biztosító, munkára hivatkozó otthon, a léha szórakozási kedvnek legbiztosabb fékezője.

Visszamaradásnak minősítendő az ifjúsági segítő egyesületek hiányos ügy- és pénzkezelése. Ezeknek gyökeres szabályozása égető szükségké vált. Az

egyetemi tanács erre nézve döntőhatározatokat hozott és azoknak foganatosítását az illető karokra bízta.

Az ifjúsági egyesületek némelyike államsegélyben is részesült. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter ugyanis az egyetemi kör számára 1000, a középiskolai tanárjelöltek segítő egyesülete számára pedig 300 forintot folyósított.

Végre, az egyetemi hallgatóság körében történt fontos változásként, fölemlítendő még, hogy a lefolyt tanévben jelentkezett egyetemünkön az első nő, mint rendes hallgató, és pedig a mennyiségtermészettudományi karnál. Azon óhajtásom kapcsán regisztrálom itt e tényt, vajha ne a szociális kényszer, hanem minél nagyobb számban az igazi művelődés szükségének belső érzete vezesse hozzánk e hazarésznek fiatal hölgyeit! A tudományt szomjazó nők számára egyetemünk kapui tárva, nyitva lesznek mindenkoron.

V. Az egyetem adminisstrációs ügyei.

Végre elérkeztem azon szabályozó tényezők és az azokban beállott változások felsorolásához, amelyek részben az elhelyezkedést illetőleg, részben a pénzforrások nagysága tekintetében, részben a kezelő személyzet munkaerejére vonatkozólag, a kívánatos alkalmazkodásnak határt szabnak.

Ismeretes dolog, hogy az egyetem néhány tanhelyiségei, egyes intézetei, összes kórodái és egyik-másik hivatalos helyisége, eltekintve a teljesen hiányzó ünneplő helyiségektől, már régóta fogyatékos és elégtelen.

A javulás a központi egyetemi épület két szárnyának fölépülésével megindult. A torda-utczai szárny a lefolyt tanév folyamán készült el és a karácsonyi, illetőleg az első félévi szünet idejében bútoroztatott és népesítettet be. Ezen szárnyba hurczolkodott a rectori hivatal, az orvoskari dékáni hivatal, a természettani intézet, az ásványtani intézet, a mechanikai műhely, az orvostanhallgatók segítő egyesülete és az egyetemi pedellus. A régi épületben volt többi intézet és hivatal részben a színház-utczai szárnyban, részben az ideiglenesen bérbe vett régi megyeházában, részben pedig a klinikai telep tulajdonát képező — azelőtt Fehérváry és Roth-féle — házakban helyeztetett el.

Az ennek folytán megüresedett régi központi épület lebontása kora tavaszkor megkezdődött és most már befejezéshez is jutott.

Az új középső szárny fölépítése, Alpár Ignác műépítész tervei szerint, a legközelebb megkezdődik és ezzel az egyetemnek helyiségekben való szükségletei — néhány intézet kivételével — nem számítva ide a klinikákat, hosszú időre teljes kielégítést nyernek.

Ezen költözködéssel kapcsolatban a régi vármegyházat az egyetem céljaira át kellett alakítani és egyúttal az épülő klinikák szomszédságába telepített kórtani és gyógyszerintézetek számára új, bár ideiglenes, tantermet építeni.

A klinikák építése is valahára megindult. A szükséges földmunka részben még a múlt tanév folyamán eszközöltetett. A tulajdonképeni építés a

lefolyt tanév elején kezdődött. Ezóta a sebészeti, a belgyógyászati és a nőgyógyászati pavillonok már fedél alá jutottak, sőt a gazdasági épületek is már meglehetősen elkészültek és az igazgatósági épület építése megkezdődött. A kötött szerződések kilátásba helyezik, hogy mindezen épületek 1899. évi május hó, illetve szeptember hó 1-re, a többiek — az elmeorvoskóroda kivételével — 1900. évi május hó 1-re lakhatókká válnak. A vállalati összeg, a földmunkák nélkül, 1,144,412.86 forintban állapított meg. Az elmeorvoskóroda költségei ezen összegbe beleszámítva nincsenek.

Az elmeorvoskóroda számára a telek a kert-utczában megvásároltatott, de az építés költségei biztosítva még nem lettek.

A kórodai építkezésekkel kapcsolatban szükségessé vált a növényteni intézet lebontott mag szárító háza helyébe új mag szárítót építeni. Ezen épület még a tavasszal készült el.

A pénzforrásokat illetőleg, az egyetem fönntartására törvényhozásilag megszavazott évi rendes javadalom, mely 1897-ben 356,280 forinttal volt megállapítva, az 1898-dik évre 381,764 forintra emeltetett. A többlet 24,480 forint. A házijavadalom magában 27,000 forint.

Ezen rendes javadalmon kívül az egyes tanszékek és intézetek felszerelésére, valamint a könyvtár hiányainak pótlására rendkívüli összegek is kiutalványoztattak.

Igy a könyvtár gyarapítására 8718.75 forint állott rendelkezésre. (Lásd a 24. számú függelék.)

A könyvtári rendes évi átalány 1888-ban 800 forinttal nőtt. A könyvtár gyarapodása 3302 darab kötet, miáltal a könyvtár állománya az 1897—98-ki tanév végével 60,694 darabra emelkedett. (Lásd a 24. számú függelék.) Ezen összegbe nincsenek beleszámítva a budapesti egyetemtől kapott kettős példányok, sem az évközben megvásárolt Felméri-féle könyvtár könyvei.

Az egyes tanszékek és intézetek tudományos szükségleteinek fedezésére összesen 80,219'85½ forint fordíttatott. (Lásd a 25. számú függelék.)

A személyes kiadások keretében is lényeges változások történtek. Örömmel jelenthetem, hogy az egyetemi nyilvános rendes tanárok egy részének — nevezetesen 11-nek — törzsfizetése törvényhozásilag 500 forinttal emeltetett, és összesen 5500 forintban, folyó évi január hó 1-től folyóvá tétetett. Tizenegy más nyilvános rendes tanár számára kiutaltványozva lett a részükre esedékessé vált ötödéves korpótlék, mi 3300 forintnyi többköltséget okozott. (Lásd a 26. számú függelék.) Azonkívül kiadatott számos személyes pótlék, útiköltség, jutalom és segély, mely költségeknek együttes összege 14,641'40 forintra rugott. (Lásd a 27. számú függelék.)

A tiszti és a szolgaszemélyzet körében történt változásokra vonatkozólag főlemlítem, hogy Ladits Nándor egyetemi gondok a VIII-dik fizetési osztály első fokozatába és Gyalui Farkas dr. címzetes könyvtárőr, mint valóságos könyvtárőr, a IX-dik rangosztály első fokozatába előléptetve lett, illetőleg kineveztetett. Ugyanekkor Bedő Dániel könyvtárőr

30 évi hű és ernyedetlen szolgálat után végleg nyugalomba vonult.

A rectori és a gondnoki irodába az év folyamán egy-egy új díjnak állíttatott be. A szövettani intézet és a tornavívó mellé egy-egy új szolgálai állás szerveztetett.

Az egyetemen alkalmazott irodai, kezelési és szolgálai személyzet jutalmazására és segélyezésére összesen 805 forint fordított. (Lásd a 28. számú függelék.)

Az egyetemi alapítványok és egyesületek tőkéi az 1897—8. tanév folyamán szintén kedvezően alakultak. Az alapítványi tőkék 65172·12 $\frac{1}{2}$ forintról 67,909·43 $\frac{1}{2}$ forintra gyarapodtak. (Lásd a 29. számú függelék.) Az egyesületi tőkék 30,778·72 forintról 31,117·43 forintra emelkedtek (lásd ugyanott), a mi együttesen 3,076·02 forintnyi növekedésnek felel meg.

Ime befejeztem jelentésemet. Egyetemünk életében az anyagok és az erők alkalmazkodása minden téren a fejlődés útját jelöli. Ha itt-ott mutatkozik is némi visszamaradás avagy visszaesés, ez az élet sajátosságából folyik. Nincsen olyan élet, a melyik a tökéletesedés szakadatlan folytonosságát mutatná. Az elkülönülés, a versenyzés és a szabályozás hullámzó eseményeiben mindig akadnak egyes tényezők, a melyek a többiekén fölül emelkednek, és mindig találkoznak mások, a melyek alul kerülnek.

E tényekkel számolva nyugodt lelkiismerettel teszem le tisztemet. Szerény erőmhez képest iparkodtam az egyetem élete folyását a tökéletesedés

útján tartani. Ha ez sikerült, nem rajtam múlt, hanem azon segítő bizalmon, a melylyel mindenütt találkoztam; azon bölcs tanácsokon, hathatós támogatáson és jóakaró elnézésen, a melyekben felsőbb hatóságom, a tanács, a karok és tanártársaim engem mindenkor részesítettek; azon kitartó készségen, a melylyel egyetemünk tisztí kara munkásságomban szünet nélkül segítségemre volt; és azon példás, kötelességtudó, tiszteletteljes, előzékeny magatartáson, a melylyel egyetemünk ifjú polgárai működésemet megkönnyítették. Fogadják érte mindnyájan hálás köszönetemet!

Es most átadom e széket nagyságos Turner Adolf dr. nyilvános rendes tanárnak, mint a kinek birtokába egyetemünk bizalma, a megkezdett tanév tartalmára, a rectori méltóságot juttatta. Vegye át Nagyságod e lánczot és foglalja el a kormányzói tisztséget. Kivánom, hogy bölcs és erélyes kormányzása alatt az egyetem életereje a haza dicsőségére, az emberiség üdvére, a tudomány javára és e város díszére hatalmasan gyarapodjék és tökéletesedjék!

Kolozsvárt, 1898. évi szeptember hó 25-én.

1. FÜGGELEK.

A tanerők száma 1897/98. évben.

Karak megnevezése	Ny. r. t.		Ny. rk. t.		M. tanár		M. tanító		Előadó		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
f é l é v												
Jogi karban	14	14	2	2	1	1	—	—	1	1	18	18
Orvosi karban	11	11	1	1	7	7	—	—	—	—	19	19
Bölcs. ny. s tört. t. k.	15	16	3	2	2	3	4	4	—	—	24	25
Math. term. t. kar.	7	8	1	1	2	2	—	—	—	—	10	11
Összesen:	47	49	7	6	12	13	4	4	1	1	71	73

2. FÜGGELEK.

A segéd tanerők száma az 1897/98. tanévben.

T a n e r ő	Orvosi karban	Mennyiség. term.-tud. karban	Összesen
Tanársegéd	15	6	21
Műtőnövendék	7	—	7
Díjas gyakornok . .	12	—	12
Díjtalan »	2	—	2
Vegyész növendék	—	2	2
Együtt :	36	8	44

3. FÜGGELÉK.

Az 1897/8. tanévben hirdetett előadások táblázatos kimutatása.

Karak megnevezése	Tárgyak száma		Heti óraszám	
	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév
Jogi karban	32	32	111	111
Orvosi karban	42	41	234	153
Bölcs. ny. és tört. t. kar.	67	70	131	136
Math. és term. tud. kar.	35	38	236	283
Összesen :	176	181	712	683

4. FÜGGELÉK.

A tanszemélyzet irodalmi munkássága.

a) A jog- és államtudományi karban.

DR. LUKÁCS ADOLF ny. r. tanár:

1. »Esküdtbírószágok története, szervezete, külföldön és újabb törvényeinkben«.
2. »A főtárgyalás«.
3. »A vád — vádló — vád alá helyezés« című cikkek a »Jogi Lexicon« számára.

DR. KISS MÓR ny. r. tanár:

1. »Jogügyleti kötelmek«. Budapest, Singer és Wolfner kiadása, körülbelöl 25 ív. (Sajtó alatt.)
2. Több cikk és értekezés a »Magyar Jogi Lexicon« számára.

DR. PISZTÓRY MÓR ny. r. tanár:

1. »Gróf Széchenyi István kereskedelmi politikája«, a »Kereskedelmi Évkönyv« 1898. évfolyama számára.

DR. FARKAS LAJOS ny. r. tanár:

1. »Cikkek a római jog köréből«, a »M. Jogi Lexicon« számára.
2. Beszéd az egyetem alapító oklevelének kihirdetése alkalmából »Az egyetem közéleti viszonya felől« címen.

DR. HALLER KÁROLY ny. r. tanár:

1. Több cikk az általános magánjog köréből a »M. Jogi Lexicon« számára.

2. »A társadalmi tapintat«, felolvasás a kolozsvári kereskedők körében. Megjelent a »Magyar Polgár«-ban 1898.

DR. KOLOSVÁRI SÁNDOR és DR. ÓVÁRI KELEMEN ny. r. tanárok, együttesen :

1. Werbőczy »Hármaskönyve« latin-magyar újabb kiadás alá rendezése és jegyzetekkel ellátása. Megjelent a Franklin-Társulatnál.

DR. KOLOSVÁRI SÁNDOR ny. r. tanár :

1. Több czikk a magyar magánjog köréből, a »M. Jogi Lexicon« számára.

b) Az orvosi karban.

DR. PURJESZ ZSIGMOND ny. r. tanár :

1. »Therapeutikai csalódások és azok okai«. Orvosi Hetilap 1898. Németül : Pester med. chirurg. Presse 1898.

2. »A serumtherapia kritikája«. Orvosi Hetilap 1898. Németül : Pester med. chirurg. Presse 1898.

3. »A pellagra kérdése hazánkban«. Orvosi Hetilap 1898. Németül : Pester med. chirurg. Presse 1898.

DR. JANCsó MIKLÓS I. tanársegéd :

1. »Blut- und histologische Untersuchungen bei einem Falle von Malaria pernicioso-comatosa«. Deutsches Archiv. f. klin. Med. LX. Bd. 1897.

DR. BUDAY KÁLMÁN ny. r. tanár és DR. JANCsó MIKLÓS tanársegéd :

1. »Ueber einen Fall v. pathologischen Riesenwuchs«. Deutsch. Archiv. f. klin. Med. LX. Bd. 1898.

DR. ROSENBERGER MÓR II. tanársegéd :

1. »Beobachtungen über die Wirkung des Pilocarp. muriat. bei croupöser Pneumonie«. Deutsches Archiv f. klin. med. Bd. LX. 1897.

DR. LECHNER KÁROLY ny. r. tanár:

1. »Az egyetem »én«-jéről«. Örvosi Hetilap 1897. 40—41. sz.

DR. HOOR KÁROLY ny. r. tanár:

1. De l'argentamine comme prophylactique de l'ophthalmie des nouveau-nés. Paris 1897. »La clinique ophtalmologique« No. 19.

2. Versuche mit dem Argentamin als Prophylacticum gegen die Ophthalmie der Neugeborenen. Stuttgart 1897. »Die ophtalmologische Klinik«. No. 3.

3. Klinische Beobachtungen im Gebiete der Augenheilkunde. Wien 1898. »Wiener Klinische Wochenschrift« No. 17.

4. Gibt es eine Amblyopia ex anopsia als Folgezustand des Schielens? Wien 1898. »Wiener medizinische Wochenschrift« No. 20, 21, 22.

5. Eine kurze Bemerkung zu dem Vortrage des Herrn Geheimrathes Prof. Dr. Th. Leber über die Kalt'schen Irrigationen. München 1898. »Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde«. Juli Heft.

SCHULHOFF Zs. dr. a szemészeti klinikára vezényelt cs. és kir. ezredorvos:

1. Ueber die Anwendung des Argentamins. Wien 1897. »Wiener med. Wochenschrift« No. 33.

DR. KENYERES BALÁZS ny. r. tanár:

1. Stereoscopischer Medicinischer Atlas. Gerichtliche Medicin. 2. Folge (Der ganzen Sammlung 27 Band) Ambrosius Borth. Leipz. Verl.

2. Anthropometria	} »Magyar Jogi Lexicon.« Pallas könyvnyomda r. t.
3. Bujakór	
4. Defloratio	
5. Csiraság	

DR. BUDAY KÁLMÁN ny. r. tanár:

Ein Fall von pathologischem Riesenwuchs. Mitgeteilt von Dr. K. Buday und Dr. N. Jancsó in Klausenburg. Deutsches Archiv für klinische Medicin. 1898.

DR. MARSCHALKÓ TAMÁS ny. r. tanár:

1. A plasmasejt-vitához. Orvosi Hetilap. 1898.
2. A pellagra Erdélyben. Orvosi Hetilap, 1898.

DR. ENGEL GÁBOR cz. ny. rk. tanár:

1. A lenyakazásról. Orvosi Hetilap 1897. 38. sz.
2. Bemerkungen über Decapitation. Wien med. Presse 1897. 43. sz.

c) A bölcsészeti karban.

DR. SZÉCHY KÁROLY ny. r. tanár:

1. Zrinyi Miklós életrajzának II. és III. kötete. Megjelent a Magyar Történelmi Társulat vállalatában, a »Történelmi Életrajzok« 1898-ik évfolyamában. 40 ív.

2. Zrinyi Miklós költői művei. Sajtó alatt a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti bizottságának kiadásában. Bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel. 40 ív.

3. Rimay János költői maradványai. Sajtó alatt a Franklin-Társulat vállalatában, a »Régi Magyar Könyvtár«-ban. Bevezető életrajzzal és jegyzetekkel. 30 ív.

DR. MÁRKI SÁNDOR ny. r. tanár:

1. Európa a magyarok honfoglalása idejében. Budapest, 1897. 8r. 120 lap. Kiadja a M. Földrajzi Társulat.

2. Magyar arczképbélyegek albuma. Kétféle alakban és kiadásban. Budapest, 1897 és 1898.

3. A tíz szobor. Budapest, 1898. N. 8r. 25 lap.

4. A Magyar- és Erdélyország egyesítésére vonatkozó főbb okiratok. Kiadja Kolozsvár sz. kir. városa. Kolozsvár, 1898. 2r. 35 lap. (Névtelenül.)

5. A magyar szabadságharcz története 1848—49-ben. Budapest, 1898. N. 8r. 398 lap és bő index. Képekkel. (A magyar nemzet története X. kötetének I. része.)

6. Az első magyar népoktatási törvény, 1848. Család és iskola 1897. 154—7. l.

7. Csányi László Erdélyben. Erdélyi Múzeum, 1897. 424—443 és 491—504. l.

8. Az ötvenedik márczius. Beszéd a kolozsvári márcz. 15-iki ünnepen. »Kolozsvár« 61. sz.

9. A románok kibékítésének kérdése 1849-ben. Magyar-Román Szemle, II. 25—38. l.

10. Az Unió. Beszéd Kolozsvár város díszközgyűlésén 1898. május 30-án. »Magyar Polgár« 53. sz.

11. Egyetemek a XIII. században: Egyetemi Lapok, 9—10. sz.

12. Kisebb czikkek és bírálatok a »Századok«-ban, »Budapesti Szemlé«-ben, »Ungaria«-ban, »Magyar-Román Szemlé«-ben, a »Kolozsvár«-ban és a »M. Akad. Értesítő«-ben.

DR. SCHNELLER ISTVÁN ny. r. tanár:

1. »University Extension«. Tanúlmány, megjelenik az Athenaeumban.

DR. BÁLINT GÁBOR ny. r. tanár:

Kabard tanulmányok. Tudományos czikkek a »Székely Nemzet« és »Ellenzék«-ben.

DR. FERENCZI ZOLTÁN czimz. ny. rk. tanár:

1. A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897. N. 8r. VIII. 539 l.

2. Petőfi és bírálói (1844—1845). Petőfi-Albumban.

3. Petőfi-kiadások (1843—1897). Petőfi-Albumban.

4. Erdélyi országgyűlési törvényczikkekből 15 unicum nyomtatvány ismertetése. Magyar könyvszemle. 1898.

5. Petőfi költészete és a valóság. Székfoglaló a Petőfi-Társaság 1898. ápril havi ülésén.

6. Petőfi-Múzeum. VIII. 4–5 füzet. Sajtó alatt.

7. Szerkeszti a Petőfi-Múzeumot, az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyvét. Bírálókat s kisebb közleményeket adott az Erdélyi Múzeumban, Magyar Könyvszemlében.

8. Beszéd a kolozsvári kereskedelmi akadémia millennáris ünnepén. Keresk. Akad. Értesítője 1896–97.

DR. FERENCZY JÓZSEF magántanár:

Mint az orsz. közoktatási tanács titkára, előadója volt 1898 márcziusig a külföldi oktatásügynek a vallás- és közoktatási ministeriumban. Szerkesztette a XXVII-ik minis-teri Jelentést. Felolvasásokat tartott a Petőfi-Társaságban, a Paedagogiai Társaságban, az Erdélyi Múzeum-Egyletben. Írt a Nemzet, Magyar Ujság, Budapesti Napló, Magyar Polgár című politikai napilapokba, az Erdélyi Múzeumba, a Garay-Alumba. Önálló kötetben megjelent tőle ez időszak alatt Aesthetikai és műtörténeti czikkek. Budapest, 1898. című mű, sajtó alá rendezte Irodalmi Dolgozatok cím alatt apró munkálatait.

d) A matematikai és természettudományi karban.

ABT ANTAL dr. ny. r. tanár:

1. Leitungswiderstand und specifische Wärme einiger Eisenoxyde und Eisensulfide. Ann. d. Phys. u. Chem. Neue Folge Bd. 62. p. 474–481. 1897.

2. Ueber die Magnetsteine oder natürlichen Magnete im Eisenerz-Lager bei Moravitz. Math. u. Naturw. Berichte aus Ungarn. Bd. XIV. p. 75–84. 1898.

3. Ueber den remanenten Magnetismus verschiedener Stahlsorten, des Nickels und des Moravitzauer Magnetits. Ann. d. Phys. u. Chem. Neue Folge Bd. 65. 1898.

FABINYI RUDOLF dr. ny. r. tanár:

1. A Ceracidinről. Orvos-term. Értesítő.

2. Az állami vegykezérsleti állomás vezetése; számos szakvélemény közegészségi, ipari, gazdasági kérdésekben.

VÁLYI GYULA dr. ny. r. tanár:

1. Többszörösen perspectiv háromszögek a síkban. Math. és Phys. Lapok VII. kötet.

FARKAS GYULA dr. ny. r. tanár:

1. A Huygens-féle elv új levezetése. Math. és termt. Értesítő XV. k.

2. Fröhlich: Az elméleti physika kézikönyve. II. Ismer-tetés a Magyar Kritikában.

3. Parameteres módszer Fourier mechanikai elvéhez. Math. és Phys. Lapok VII. k.

4. Sajtó alatt a Math. és természettud. Értesítőben: A gáz-diffúzió Kirchoff-féle egyenleteinek redukciója.

APÁTHY ISTVÁN dr. ny. r. tanár:

1. Beschaffenheit und Function der Halsdrüsen von Hirudo medicinalis L. in Értesítő: Sitz.-ber. d. med. naturw. Section d. Siebenb. Muzeumvereins. I. Med. Abth. Bd. XIX. 1897. 2—3 Hft. p. 37—77 Taf. IV—VI.

2. Nachtrag zur Beschreibung meines Messerhalters, in Zeit. f. Wissensch. Mikroskopie Bd. XIV. (1897) p. 332—333. és Sitz.-ber. d. med. naturw. Section d. Siebenb. Muzeumvereins II. Naturw. Abth. Bd. XIX (1897) pag. 208—209.

3. Ueber Structur, Entstehung und Verbindungen der Ganglienzellen, Nervenzellen, und Nervenfasern, sowohl als auch über die Methoden, jene Structuren darzustellen. Az 1897-ben tartott moszkvai orvosi kongressus jelenté-sében. (Sajtó alatt.)

4. A magyar Fauna Gyűrűs Férgének jegyzéke. A K. M. Természettud. Társulattól kiadott millenáris Fauna-Katalogus számára. Sajtó alatt.

5. Die Mikrotechnik der thierischen Morphologie, eine kritische Darstellung der mikroskopischen Untersu-chungsmethoden. II. Abtheilung (40 nyomt. ív) Braun-schweig, Harald Bruhn. (Sajtó alatt.)

6. Die Halsdrüsen von *Hirudo medicinalis* L., mit Rücksicht auf die Gewinnung des gerinnungshemmenden Secrets. in: Biologisches Centralblatt, Bd. XVIII. 1898 p. 217—228, mit 2 Figur.

7. Pótlék késtartóm leírásához. Értesítő az Erd. Muz. Egylet orvos-természettud. szakoszt. II. természettud. szak. XIX. köt. (1897) p. 244.

8. A Behrens-féle »Tabellen zum Gebrauch bei mikroskopischen Arbeiten« átdolgozása a 3-ik kiadás számára. Braunschweig 1898.

9. Jelentés az Erdélyi Múzeum állattárának állapotáról az 1897. évben. E. M. E. orvos-természettud. szakoszt. Értesítője. II. Term.-tud. szak, XX. köt. 1898.

10. Szerkesztette az Erdélyi Múzeum-egylet orvos-természettudomány szakosztálya Értesítőjének természet-tud. részét.

11. Számos szakvéleményt adott külföldi tudományos körök megkeresésére.

12. A berlini királyi múzeum Plate-féle pióczagyűjteményének tudományos feldolgozását végezte.

SZÁDECZKY GYULA dr. ny. r. tanár:

1. Uj telérközlet Assuanból. Bemutattatott a magyarhoni földtani társulat 1898. márcz. 2-iki szakülésén.

2. Sztolna környékén levő telér-andesitekről. Előadta az Erd. Múzeum-egylet 1898 június 18-án tartott természet-tudományi szakülésén.

3. Az 1887. évi erdélyi földcsúszásokról, 6 képpel. Erdély 1898.

4. Jelentés az Erdélyi Múzeum ásványtárának állapotáról az 1896. évben. Értesítő 1897. XIX. köt. 1. füz.

5. Jelentés az Erdélyi Múzeum ásványtárának állapotáról az 1897. évben. Bemutatva az Erd. Múzeum-egyletnek 1898. április havában tartott közgyűlésén.

6. A Magyarországra vonatkozó közettani és földtani irodalom egy részét referálta a Földtani Közlöny számára.

Pályázati jelentések, szakvélemények úti leírás a Kaukuszról stb.

ISTVÁNFFI GYULA dr. ny. r. tanár:

1. A Balaton Moszatflórája. A magyar Földrajzi Társulat megbízásából. 18 cinkografált ábrával. Különlenyomat a »Balaton tudományos tanulmányozásának eredménye« című mű II. kötetének 2. részéből. Budapest, 1897. 140 lap, nagy negyedréten.

2. Sajtó alatt: Caroli Clusii Historia Fungorum et Icones Fungorum in Pannoniis observatorum, sive Codex Clusianus Leidentis, cum commentaris Mycologicis. Sumptus faciente Autor Commentarii. Budapest.

3. A magyar ehető és mérges gombák könyve.

4. Die Algenflora des Balaton Sees.

SCHLESINGER LAJOS dr. ny. r. tanár:

1. »Sur un problème de Riemann«, Comptes Rendus de l'Académie des Sciences, 7 mars 1898.

2. »Ueber die Gauss'sche Theorie des arithmetisch-geometrischen Mittels und ihre Beziehungen zur Theorie der elliptischen Modulfunction« Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften 1898. XXVII. pag. 346—360.

KLUG LIPÓT dr. magántanár:

1. Tételek az egyágú hiperboloidról. (Math. és Phys. Lapok VII. évf.)

2. Einige Sätze über Kegelscharen. (Monatshefte IX. Jhrg.)

3. A Pascal-hatszög konfigurációja. Magyar és német nyelven. (Orvos-természettud. Értesítő, Kolozsvár).

RUZITSKA BÉLA dr. magántanár:

1. A tej zsírtartalmának egy újabb meghatározási módszere. Gerber-féle eljárás. Gyógyszerész. Értesítő 1897. december 19.

2. A vízről chemiai, physikai és egészségi szempontból. (Népszerű előadás.) Gyógysz. Értesítő 1898. évi 6, 7, 8. és 9. számaiban.

3. Meyer Viktor emlékezete. Természettudományi Közlöny 1898. XLV. Pótfüzetek.

4. Alkoholos erjedés élesztősejt nélkül. Természettud. Közlöny.

5. FÜGGELÉK.

A tanítószemélyzet tudományos és közoktatásügyi megbízatásai.

Dr. Kiss Mór, dr. Pisztory Mór, dr. Schilling Lajos, dr. Szádeczky Lajos, dr. Márki Sándor, dr. Schneller István, dr. Csengeri János, dr. Böhm Károly és dr. Abt Antal ny. r. tanárok főgymnásiumok, illetve felső kereskedelmi akadémiák és főreáliskolák érettségi vizsgálataihoz kormányképviselőül; a rector és prorector az ösztöndíjért pályázók versenyvizsgálataihoz ministeri biztosokul kiküldettek; dr. Udránszky László ny. r. tanár az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás I. csoportbizottságának tagjává nevezetett ki; dr. Lechner Károly ny. r. tanárt az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztálya elnökéül választotta meg; dr. Apáthy István ny. r. tanárt a magyar kormány a f. év augusztus folyamán Cambridgeben tartott IV. nemzetközi zoologiai kongresszusra kormányképviselőül küldötte ki. A vallás- és közoktatásügyi minister úr dr. Apáthy István ny. r. tanárnak f. évi július 1-től szeptember végéig és december 15-től január 15-ig a nápolyi zoologiai állomáson a magyar asztal használatát engedélyezte; ugyanőt az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztálya szakelnökéül választotta meg. Dr. Ferenczi Zoltán címz. ny. rkv. tanár a Petőfi-Társaság rendes tagjává választatott s zárvizsgálathoz kormányképviselőül küldetett ki. Dr. Klug Lipót magántanár a tanárképző intézet tanárává s az orsz. középiskolai tanárvizsgáló bizottság tagjává nevezetett ki.

6. FÜGGELEK.

Az egyetemi hallgatók létszáma karok szerint.

Hallgatók minősége	Jogtud. karban		Orvostud. karban		Bölcs. ny. és tört. t. kar.		Math. term. t. karban		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	f é l é v b e n									
Rendes hallgató	458	427	106	103	160	156	76	74	800	760
Rendk. hallgató	21	19	7	3	11	7	5	6	44	35
I. é. gyógyszer. növ.	—	—	—	—	—	—	22	19	22	19
II. é. gyógyszer. növ.	—	—	18	19	—	—	—	—	18	19
Összesen:	479	446	131	125	171	163	103	99	884	833

7. FÜGGELEK.

A hallgatóság számának tanévek szerinti kimutatása az egyetem alapításától kezdve.*

Tanévben	Félév	Jogi	Orvosi	Bölcsészeti, nyelv- és történelmi	Mennyis. termud.	Összesen	Gyógy- szerész.	Együttesen
		k a r o k b a n						
1872 - 3	I.	173	27	21	32	253	5	258
	II.	158	28	16	26	228	5	233
1873—4	I.	154	46	43	52	295	11	306
	II.	135	41	39	46	271	18	289
1874—5	I.	170	51	55	66	342	24	366
	II.	163	48	52	64	327	26	353
1875—6	I.	187	65	66	67	385	32	417
	II.	170	57	48	56	331	32	363
1876—7	I.	164	74	67	62	367	24	391
	II.	152	74	62	61	349	23	372
1877—8	I.	185	81	72	62	400	23	423
	II.	170	79	70	54	373	24	397
1878—9	I.	208	72	66	60	406	16	422
	II.	193	68	68	52	381	19	400
1879—80	I.	212	88	74	62	436	26	462
	II.	194	87	68	53	402	25	427
1880—1	I.	228	96	71	46	441	29	470
	II.	217	90	64	39	440	28	438
1881—2	I.	225	100	67	42	434	22	456
	II.	207	93	68	43	411	20	431
1882—3	I.	227	93	71	39	430	26	456
	II.	222	94	59	42	417	24	441

* Almanach szerint.

Tanévben	Félév	Jogi	Orvosi	Bölcsészeti, nyelv- és történelmi	Mannyis- remlud.	Összesen	Gyógy- szerész.	Együttessen
		k a r o k b a n						
1883—4	I.	235	108	66	33	443	23	465
	II.	224	104	58	27	413	23	436
1884—5	I.	232	106	63	32	433	23	455
	II.	224	110	58	30	422	22	444
1885—6	I.	256	120	65	29	470	34	504
	II.	247	114	66	26	453	34	487
1886—7	I.	253	126	55	22	456	43	499
	II.	256	127	51	23	457	45	502
1887—8	I.	255	141	60	31	487	47	534
	II.	251	131	57	30	469	43	512
1888—9	I.	243	138	69	36	496	49	535
	II.	233	133	67	33	466	53	519
1889—90	I.	232	156	86	35	509	56	565
	II.	208	138	87	32	465	58	523
1890—1	I.	268	150	85	39	542	65	607
	II.	227	148	87	38	491	63	554
1891—2	I.	277	142	90	36	545	77	622
	II.	242	141	84	32	499	76	575
1892—3	I.	299	152	80	38	509	55	624
	II.	266	151	88	35	540	56	596
1893—4	I.	343	137	86	41	644	18	662
	II.	301	129	82	39	582	16	598
1894—5	I.	344	123	87	41	595	34	629
	II.	303	122	86	38	549	33	582
1895—6	I.	369	113	130	56	668	34	702
	II.	326	111	120	53	610	33	643
1896—7	I.	434	116	145	67	762	33	795
	II.	383	110	133	65	691	35	726
1897—8	I.	479	113	171	81	844	40	884
	II.	446	106	163	80	795	38	833

8. FÜGGELÉK

Táblás kimutatás az 1897/8. tanévi egyetemi hallgatóság létszámáról vallás és születés szerint.

Karak megjelölése	Római kath.		Görög kath.		Görög keleti		Ágost. hitv.		Evang. ref.		Unitá- rius		Izr. vall		Felek. kívüli		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	f é l é v b e n																	
Jog- és államtudományi karban.....	200	196	43	45	20	20	34	32	123	119	31	31	27	29	1	1	479	446
Orvostudományi karban	22	21	15	14	10	9	20	18	27	25	2	4	17	14	—	1	113	106
Bölcs. nyelv- és tört. tud. karban	52	56	5	4	—	—	17	14	86	78	9	8	2	3	—	—	171	163
Mennyiségtan-term.-tud. karban	38	37	2	1	3	4	9	8	24	25	4	4	1	1	—	—	81	80
I-ső évi gyógyszerész ..	11	10	3	3	1	1	2	1	1	—	2	2	2	2	—	—	22	19
II-ik évi gyógyszerész	9	10	1	1	1	1	3	3	2	2	—	—	2	2	—	—	18	19
Összesen:	332	303	69	68	35	35	85	76	263	249	48	49	51	51	1	2	884	833

9. FÜGGELÉK.

**A kolozsvári m. kir. középiskolai tanárképző
intézet tagjainak kimutatása.**

Tagok minősége	I. félév	II. félév
Ösztöndíjas rendes tag	18	18
Rendkívüli tag	13	23
Előkészítő tanfolyamon tag,....	102	98
Összesen :	133	139

10. FÜGGELÉK.

A tanárképző intézet hallgatóinak száma szakok szerint az 1897 8. tanévben.

Beiratkozott:	I. f é l é v b e n :				II. f é l é v b e n			
	rendes	rend- kívüli	elők. évf.	összesen	rendes	rend- kívüli	elők. évf.	összesen
Classica-philológiára	2	—	15	17	2	3	13	18
Magyar-latinra	4	2	20	26	4	2	21	27
Magyar-németre	3	—	18	21	3	1	13	17
Magyar-francziára	1	—	1	2	1	—	5	6
Német-latinra	—	—	4	4	—	—	5	5
Német-francziára	—	—	1	1	—	1	1	2
Történelem-latinra	—	—	5	5	—	—	4	4
Történelem-földrajzra	4	1	11	16	4	3	11	18
Természetrájk-földrajzra	—	4	7	11	—	4	8	12
Természetrájk-vegytanra	1	—	1	2	1	—	—	1
Mennyiségtan-természettanra	3	6	19	28	3	9	16	28
Mennyiségtan-ábrázoló geometriára	—	—	—	—	—	—	1	1
	18	13	102	133	18	23	98	139

II. FÜGGELÉK.

**A kolozsvári orsz. középiskolai tanávizsgáló bizottság előtt az 1897/8.
tanévben elért eredmények.**

A bizottság elé állott	Alapvizsgálatra				Szakvizsgálatra						Pedag. vizsg.-ra				Oklevelet kapott	Megjegyzések	
	jelentkezett	visszalépett	bukott	sikerral állott	jelentkezett	házi	dolg.	zárta helyin	szóbelin	visszalépett	sikerral állott	jelentkezett	visszalépett	bukott			sikerral állott
						bukott	bukott										
Classika-philológiából	10	1	—	9	4	2	—	—	1	1	2	—	—	2	2	1. Az alapvizsgálatra jelentkezők közt ismétlő 7. Paptanárjelölt: róm. kath. 16. (kegyesrendi, 12, premontrei 2,) ev. ref. 2. ágost. 18.	
Magyar-latinból	9	1	1	7	9	1	—	1	—	7	9	—	—	9	9		
Magyar-németből	11	1	1	9	7	1	—	—	—	6	8	—	—	8	8		
Magyar-románból	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1		
Német-latinból	3	1	—	2	1	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	2. A szakvizsgálatra állottak közt ismétlő 5. Működő tanár 34. Paptanárjelölt római katolikus 14. (kegyesr. 11), ev. ref. 5. ágostai 5.	
Német francziából	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Történelem-latinból	5	2	—	3	4	1	—	—	—	3	2	—	—	2	2		
Történelem-földrajzból	9	—	—	9	3	1	—	—	1	1	5	—	2	3	3		
Mennyiségtan-természettan.	21	5	1	15	9	—	—	1	1	7	9	—	—	9	9	* Magyarból és történelemből, németből és történelemből engedélylyel.	
Természettan-földrajzból . .	7	—	2	5	3	—	—	1	1	1	3	—	—	3	3		
Természettan-vegytanból . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1		
Harmadik tárgyból	5	1	—	4	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—		
Magyar-francziából	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2*	
Franczia-latinból	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2*	—	—	2	2*		
	82	13	5	64	43	7	—	3	4	29	43	—	2	41	41		
				82					43					43			

12. FÜGGELÉK.

Az 1897—98. tanévben a kolozsvári tanár- vizsgáló bizottságtól oklevelet nyert tagok névsora.

1. Báthori Gábor magyar-németre,
2. Mayer János magyar-németre,
3. Gálfi Lőrincz görög-latinra,
4. Dr. Kacsóh Pongrácz mennyiségtan-természettanra,
5. Kisch Rezső történelem-latinra,
6. Dr. László Ferencz természetrajz-földrajzra,
7. Bellaagh László magyar-történelemre,
8. Kecskeméthy M. Lajos magyar-németre,
9. Lőrincz Gábor történelem-földrajzra,
10. Révész Lajos görög-latinra,
11. Szélyes Dénes magyar-latinra,
12. Rácz János magyar-románra,
13. Gácsér Endre magyar-latinra,
14. Gebe Mihály mennyiségtan-természettanra,
15. Hamvas József magyar-németre,
16. Harsia Jusztinian német-történelemre,
17. Gruppenberg Fehrentheil Henrik magyar-németre,
18. Olti Mózes magyar latinra,
19. Ravasz Árpád magyar-latinra,
20. Márk Imre magyar-latinra,
21. Salzer Mihály mennyiségtan-természettanra,
22. Dr. Perényi József magyar-németre,
23. Szabó Adám Lajos mennyiségtan-természettanra,
24. Bagothay Sámuel történelem-földrajzra,

25. Demeter István mennyiségtan-természettanra,
 26. Eberhardt Béla mennyiségtan-természettanra,
 27. Osváth Elemér magyar-latinra,
 28. Brecht János természetrajz-vegytanra,
 29. Grexa Gyula mennyiségtan-természettanra,
 30. Farkas Lajos magyar-németre,
 31. Jépure János mennyiségtan-természettanra.
 32. Beke Benjamin magyar-latinra,
 33. Vándor József természetrajz-földrajzra,
 34. Löb Antal német-latinra,
 35. Hubbes János mennyiségtan-természettanra,
 36. Keith Károly magyar-németre,
 37. Tökés Lajos természetrajz-földrajzra,
 38. Csíky Miklós történelem-latinra,
 39. Veress Endre történelem-földrajzra,
 40. Dr. Vincze József magyar-latinra,
 41. Briebrecher Ernő magyar-latinra,
- Francia nyelv-tanítói képzést nyert Prodán Emil János.
-

13. FÜGGELÉK.

Az egyetemi hallgatóság apadása az 1897/8. tanév alatt.

Kivétetett	Jogi karban		Orvosi karban		Bölcs. ny. tört. t. karban		Math. term. tud. karban		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.		
	f é l é v b e n									
Távozási bizonyítvány ...	37	13	3	2	5	3	4	1	49	19
Végbizonyítvány	62	48	1	12	2	10	1	8	66	78
Összesen :	99	61	4	14	7	13	5	9	115	97

14. FÜGGELÉK.

A tandíjmentes hallgatók száma és az eléngedett tandíjak összege az 1897/8. tanévben.

Élvezett tandíjmentességet	Egészen		Félig		Az eléngedett tandíj összege		Egész évben
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	
	f é l é v b e n						
Jogi karnál.....	11	10	22	37	587'95	809'70	1397'65
Orvosi karnál.	3	4	3	2	176'05	139'15	315'20
Bölcsészeti karnál	46	54	7	22	1062'60	1444'75	2507'35
Math.term.tud.kar.	7	8	1	7	227'15	345'95	573'10
Összesen :	67	76	33	68	2053'75	2739'55	4793'30

15. FÜGGELÉK.

Az 1897—98. tanévben kiadott ösztöndíjak összegei.

a) A jog- és államtudományi karban kapott:

Három hallgató Ferencz József Erzsébet arany ösztöndíjban	900	frt	—	krt,
4 hallgató állami ösztöndíj czímén . .	1200	»	—	»
68 hallgató a r. kath. status alapjánól				
természetes ellátásban	7030	»	—	»
41 hallgató különböző alapítványokból .	9010	»	—	»
1 hallgató a Mártonffi-Koncz-féle alapítv.				
kamatából	96	»	—	»
2 hallgató a Prielle-alapból ebéd czímen	104	»	—	»
161 hallgató a Menza-academicától élvez-				
zett jótéteményt	551	»	76	»
2 hallgató a Papp Miklós-féle alapítvány				
kamatából	43	»	—	»
2 hallgató pályaművek írásáért	100	»	—	»
összesen 284 hallgató különböző czímen	19034	frt	76	krt.

b) Az orvostudományi karban kapott:

5 hallgató állami ösztöndíjban	1500	frt	—	krt,
23 hallgató katonai ösztöndíjban . . .	11300	»	—	»
15 hallgató különböző alapítványokból .	3630	»	—	»
2 hallgató a Peielle-alapból ebédczímen	104	»	—	»
8 hallgató pályamunkák írásáért . . .	610	»	—	»
2 hallgató vizsgálati segélydíjban . . .	60	»	—	»
összesen 55 hallgató kapott . .	17204	frt	—	krt.

c) *A bölcsészeti karban kapott:*

5	hallgató állami ösztöndíjban	1500	frtot,
14	hallgató állami tanárképz. ösztöndíjban . .	5600	»
4	hallgató különböző alapokból	840	»
2	hallgató a Peielle-alapból ebédczimen . . .	104	»
1	hallgató a Gyarmathy-féle alapból	45	»
8	hallgató pályamunkákért	535	»
Összesen 34 hallgató élvezett . .		8624	frtot.

d) *A matematikai és természettudományi karban kapott:*

16	hallgató állami kari, illetve áll. tanárképző és vegyész- növendéki ösztöndíjban	2600	frtot,
4	hallgató állami, kari és tanárk. ösztöndíjban	718	»
2	hallgató egyházi alapítványból	500	»
3	hallgató magánalapítványból	260	»
8	hallgató pályamunkákért	400	»
Összesen 33 hallgató kapott . .		4478	frtot.

Összegezés:

Jogi karnál	19034	frt	76. kr.
Orvosi karnál	17204	frt	— kr.
Bölcsészeti karnál . .	8624	frt	— kr.
Math. és term.-tud. karnál	4478	frt	— kr.
Összesen : 49340		frt	76 kr.

16. FÜGGELÉK.

Az 1897/8. tanév folyamán tartott szigorlatok és vizsgák táblázatos kimutatása.

Tartatott:	Alap- vizsg.	Állam- vizsg.	Elővizs- gálat	Gyógy- vizsg.	Szak- vizsg.	Paedag. vizsg.	Szigor- lat	Összesen
Jogi karban	333	50	—	—	—	—	430	813
Orvosi karban	—	—	23	16	—	—	82	121
Bölcs. karban	—	—	—	—	—	—	7	7
Math. term. tud. karban	—	—	—	38	—	—	2	40
Köz. isk. t. vizsg. b. előtt	69	—	—	—	32	43	—	144
Összesen:	402	50	23	54	32	43	521	1125

17. FÜGGELÉK.

A karok által az 1897/8. tanév alatt kiadott oklevelek táblázatos kimutatása.

Kiadott oklevél:	Jogi kar által	Orvosi kar által	Bölcs. kar által	Mennyi- ség-ter- mész. t. kar által	Összesen
Jogtudományi	71	—	—	—	71
Államtudományi	36	—	—	—	36
Orvostudományi	—	28	—	—	28
Sebész-doktori	—	1	—	—	1
Bölcsészettudományi	—	—	7	2	9
Szülész-mesteri	—	1	—	—	1
Gyógyszerészi	—	16	—	—	16
Bába	—	46	—	—	46
Egüvött:	107	92	7	2	208

18. FÜGGELÉK.

**Az 1897—98. tanév alatt oklevelet nyert
szigorlók és vizsgázók névsora.**

1. Fogtudományi doktori oklevelet nyertek:

Papp Gyula	Taschler Józset
Farkas Pál	Sissovcics Miklós
Miksa Pompejus	Bothos Gyula
Olescher Emil	Harsia János
Szabó Alajos	Bedő Sándor
Sereghy Béla	Herczeg Béla
Uhrovits Vendel	Deutsch Oszkár
Publik Ernő	Huszár János
Szalay Arnold	Mezei Géza
Tauber Farkas	Dr. Nikolits György
Stessel Szilárd	Kerekes János
Rácz Miklós Albert	Reiner Soma
Rektorisz Lajos	Forgách Béla
Ferencz József } ^{sub auspiciis} ^{Regis}	Steinbach Béla
Schnell Károly Ernő	Musotter Miklós
Blumberger Zsigmond	Vogl Arthur
Getie János	Öreg Béla
Hunyor István	Molnár Jenő
Joó Károly	Ligeti Lajos
Albert Sándor	Zubriczky Dénes
Kovács Béla	Sigmond Andor
Hannenheim Károly	Szathmáry Mihály
Mescsián Coriolán	Molecz Lajos
Kohn Dezső	Kuhinka Antal

Fülöp Dezső	Mester József
Sliám János	Miksa Livius
Simon György	Klein József
Pál István	Popu Simon
Héray Andor	Strausz Árpád
Halaktovics Jenő	Óvári Elemér
Nagy Sámuel	Viola Sándor
Wermescher Emil	Löwy Lázár
Vió Antal	Dobál Ferencz
Molnár Imre	Farkas Árpád
Varga Béla	Stipula József.
Narancsik József	

2. Államtudományi doktori oklevelet nyertek:

Haller Károly	Előd Gyula
Liptai Sándor	Filesz Lajos
Schönstein Mór	Ujvári Géza
Dr. Déchy Aladár	Dobay József
Gr. Korniss Oszkár	Barcza Dezső
Dr. Szontagh Sándor	Sztrechay Ágost
Meliorisz Béla	Rosenhart György
Fekete Endre	Kisgyörgy Lajos
Keltz Sándor	Herritz Vilmos
Bakó András	Dr. Wranyczány Simon
Br. Waldbott Ödön	Kanyó Géza
Mjasovszky Béla	Erlach Sándor
Vass Béla	Samassa János
Flóth Ferencz	Rádi Lajos
Gáspár Imre	Király Péter
<u>Gratz Gusztáv</u>	Kauzsay Ödön
Végh Endre	László Márton
Dr. Kohn Dezső	Demeter Gyula

3. Orvostudományi doktori oklevelet nyertek:

Simon Aladár	Parádi Ferencz
Finály György	Magyar Lajos

Schuszter Erhárd	Zakariás István
Jakóbi József	Tabajdi Béla
Gspann Károly	Parasca Leó
Meskó Zoltán	Huszár Lajos
Ofner Károly	Gotthárd Sándor
Konrádi Dániel	László Valér
Teleky Kálmán	Henter Zoltán
Abt Alfréd	Chitul Gyula
Maniu Aurél	Szemere Béla
Timár Miksa	Magyar Sámuel
Mandl Miksa	Fon Béla
Incze Ferencz	Nesztor Jenő.

4. Sebészdoktori oklevelet nyert:

Pick Ignác.

5. Bölcsésztdoktori oklevelet nyertek a bölcsészeti kartól:

Cs. Papp József	Alter Béla
Nagy Károly	Balló István
Vincze József	Wilt György.
Keczer Géza	

6. Bölcsésztdoktori oklevelet nyertek a matematikai és természettudományi kartól:

Sigmond Elek	Kaufmann György.
--------------	------------------

7. Szülész-mesteri oklevelet nyert:

Pick Ignác.

8. Gyógysszerész-oklevelet nyertek:

Keresztes Albert	Szukurkay Károly
Gyenge Gyula	Lehrer Alfréd
Buday Károly	Szeremley Tihamér
Biró Felix	Grosz Sándor
Zajác Károly	Becsek Sándor
Keller Emánuel	Bossin József
Votsch Ottó	Boglutz István
Lieb Albert	Biró Gusztáv.

9. Bába-oklevelet nyertek:

Dánfi Dénesné Csöbi Mária
 Popovics Filemonné Lukács Mária
 Kohn Simonné Gelberg Berta
 Nyisztor Mária
 Barta Józsefné Székely Lujza
 Dull Istvánné Szabó Róza
 Czérna Mátyásné Farmosi Ágnes
 György Domokosné Kovács Mária
 Horváth Józsefné Szilágyi Julia
 Zsombori Amália
 Vutka Tódorné Román Netti
 Bokor Istvánné Fekete Róza
 Hutter Györgyné Tóth Zsuzsa
 Özv. Kovács Istvánné Demény Ilona
 Kohán Rozália
 Barti Pálné Foriska Kata
 Szán Karolina
 Gros Samuné Höhr Helén
 Elsen Mártonné Klein Róza
 Barta Józsefné Farkas Vilma
 Vraciu Boér Györgyné Batilla Juliánna
 Enyed Lajosné Berecz Ágnes
 Csergő Sándorné Vass Anna
 Özv. Tobie Györgyné Eiven Anna
 Bökö Istvánné Szekeres Zsuzsa
 Szilvesán Agostonné Elekes Erzsébet
 Özv. Molnár Józsefné Schuller Lujza
 Dániel Árpádné Kászoni Jolán
 Budacker Jánosné Horeth Rozina
 Ifj. Bölöni Andrásné Egri Lila
 Godva Istvánné Szén Katalin
 Roska Jánosné Jager Mari
 Bokor Péterné Dávid Anna
 Horvát Jánosné Székely Kata

Veress Mihályné György Anna
Kerekes Sándorné Binder Emilia
Mester Józsefné Jambrik Vilma
Indre Demeterné Rácz Emma
Kovács Anna
Özv. Korekes Mihályné Csákány Amália
Sándor Lőrinczné Antal Anna
Wéber Mihályné Berendt Katalin
Szolga Józsefné Máté Zsuzsa
Moldován Tódorné Csorba Mária
Özv. Behall Ágostonné Pestesi Agnes
Éltes Bálintné Czikó Zsuzsánna.

19. FÜGGELÉK.

Ifj. Ferencz József doktor »sub auspiciis Regis« felavatásának ünnepélye.

Az Ő cs. és ap. kir. Felségének 1897. évi szeptember hó 15-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben engedélyezett ünnepélyes felavatás 1897. évi november hó 14-én a városi redoute termében tartatott meg. Ő Felségét a királyt Zsilinszky Mihály dr. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteri államtitkár úr képviselte.

A díszgyűlést az egyetem rectora Lechner Károly dr. az alábbi beszéddel nyitotta meg:

Mélyen tisztelt vendégeink!

Tekintetes Egyetemi Tanács!

„Újból ünnepe lett egyetemünknek, — ünnep, mert a doktorrá avatás sajátos jogát a Felség kegyének kiváló megnyilatkozása kapcsán teljesíthetjük. Ünnep, mert a Király legmagasabb személyének képviselőjét fogadni lesz szerencsénk.

Üdvözlöm ez alkalommal az ünnepélyünk fényét díszíteni jött szép vendégkoszorút! Legyen tanúja azon kegyeletnek, a melylyel a Király és vele a haza a tudományok, a tanulás terén szerzett érdemeket megjutalmazni siet.

Üdvözlöm a Tekintetes Tanácsot, mint az egyetem kormányát és képviselőjét! Koronázza meg

méltósággal azt a sikert, a melyet tanáraink lelkes munkássága biztosított nekünk.

És üdvözölve köszöntöm ifjú Ferencz József doktorjelölt urat! Fogadja áhítattal azt a kitüntetést, a melyet törekvéseivel és erényeivel már pályája kezdetén kivívott magának“.

Ez után elnök az ünnepélyes ülést megnyitotta és fölkérte a jog- és államtudományi kar e. i. nagyságos Dékánját, Dr. Lukács Adolf urat: méltóztassék a mai »promotio sub auspiciis Regis« ügyét az egyetemi tanács elé terjeszteni.

Ennek megtörténtével és a kir. Felség képviselőjének fogadtatása után az elnöklő Rector Magnificus a király képviselőjét a következő szavakkal ödvözölte:

Méltóságos Államtitkár Úr!

Ő Felsége a Király személyének képviselője!

„A királyi trón, a szent korona hazánk népeinek az, ami a nap a földnek: az élet legfőbb forrása.

Nemcsak fényt sugároz reánk, meszsze világítót; nemcsak dicsőséget áraszt körülöttünk, ezeréves dicsőséget, hanem meleget is ömleszt belénk, a szeretetnek melegét. E melegre szüksége van a tudomány munkásainak is. Hiszen a tudás vágya, a törekvés ösztöne, a kutatás ereje mérhetetlen fokban növekszik, ha azt a szeretet erkölcsi melege támogatja. A király kegyénél hatalmasabb, méltóságosabb és szeretetteljesebb erkölcsi támogatás számunkra nem létezik. Ez eszményi vágyakat ébreszt bennünk, ez hevesen ösztökél minket, ez új erőt ad nekünk, de egyszersmind állandó fénynyel, dicsőséggel aranyozván be a jól végzett munka sikerét,

állandó czélokát is tűz elének és maradandó kötelességeket is ró reánk.

A midőn ma egyetemünk egyik növendéke koronás Királyunk e kegyében részesül, jól érezzük mindnyáján, hogy e kegy egy része átsúgárzik egyetemünkre, átsúgárzik az összes tudományokra.

Áthatva ezen érzettől, hálatelt alattvalói hódolattal adózunk Ő cs. és apostoli kir. Felsége legkegyelmesebb urunk és Királyunk jóságos, bölcs, nemes és magasztos személyének a legmélyebb tisztelettel és a legnagyobb örömmel üdvözölve Méltóságodban annak képviselőjét.

Engedje meg Méltóságod, hogy az ünnepélyes felavatás kezdetét vehesse“.

A beszéd végeztével a jelölt fölszólításra a király képviselője elé járulván, a következőket mondta:

Méltóságos királyi képviselő Úr!

„A legmélyebb hódolattal járulok Méltóságod mint Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb színe elé! Meghatott lelkemben soha nem enyésző hálával köszönöm a kegyet, hogy Uram és Királyom engem a mai kitüntetésre méltat. Örömtől magasztosultan, igaz szívből fogadom köszönetem zálogaként, hogy teljes életemben mindig minden törekvésemet, mint hű alattvaló, Királyom szolgálatára, szeretett hazám javára és dicsőségére fogom szentelni“.

A doktori avatás megtörténte és a doktori oklevél átadása után Méltóságos dr. Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi ministeri államtitkár Úr, mint ő cs. és apostoli király. Felségének képviselője, a gyűrű átadása alkalmával a következő beszédet mondotta:

„Nekem jutott ismét a kitüntető nagy szerencse, hogy Ő cs. és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb Urunk, koronás Királyunk legfelsőbb parancsának hódolva a kolozsvári tudomány-egyetem ezen kiválóan szép és lélekemelő ünnepélyén a királyi Felség nevében megjelenhettem.

Örömmel jelentem meg, hogy az ifjúság legszébb erényeinek e diadalünnepén a királyi Felség legbecsesebb ajándékának átadásával, úgy az imént doktorrá avatott ifjúra, mint az egész egyetemre nézve emlékezetessé tegyem.

Mert lehet-e emlékezetesebb és becsesebb ajándék annál, melyet a fényben és hatalomban milliók felett álló Felség kifogyhatatlan atyai szeretet által indítatva egy szerény, még csak fejlődő ifjúnak nyújt azon célból, hogy annak tehetségeit és erényeit már előre a haza szolgálatára lefoglalja?

Lehet-e becsesebb erekljét képzelni annál, melynek igazi szépséget és műbecset erkölcsi nagy jelentősége kölcsönöz, s mely ennél fogva a kitüntetett ifjúnak ébresztő és lelkesítő symbolumává lőn.

Ez a drágaköves gyűrű önmagában hordja becsét és jelentőségét.

Ragyogó színei jelképezik az ifjú léleknek tisztaságát, az észnek, értelemnek fényességét, keménysége jelenti a foltot nem tűrő tiszta jelem szilárd-ságát, foglalata pedig a mindent átható és egybefoglaló hazaszeretet zománczát. Oly tulajdonok ezek, melyek az igaz férfiúnak mindenkor legragyogóbb erényeit képezték és melyek azt, a ki e királyi

gyűrűt elnyeri, ezen erények gyakorlására nemcsak készítetik, hanem egyenesen kötelezik is.

Kötelezik első sorban arra, hogy ifjú lelkének tisztaságát, mint a legnemesebb örömök forrását, az élet minden körülménye között, búban és örömben, üldöztetésben és veszélyben megőrizze. Ez fogja lehetővé tenni, hogy az élet ürömeit mérsékléssel, a sors csapásait pedig méltósággal viselje.

Kötelezi továbbá arra, hogy a tudományos ismereteket serényen gyűjtse és embertársainak javára fordítsa. A tudomány országa oly nagy, oly végtelen, mint a tenger, határai beláthatatlanok, mélységei megmérhetetlenek, örvényei és törvényei megfoghatatlanok. Az újkor csodás felfedezései bámulatra ragadnak, jelzik a haladás örökkévalóságát, de egyúttal ébren tartják az ész kutatási vágyát, a haladás természetes ösztönét.

Azért kell igyekezni a tudományok új meg új kincseit megismernünk, az emberi észnek vívmányait megbecsülnünk, a kultura magas és általános érdekeit megvédelmeznünk minden barbárság ellenében; de egyúttal át kell éreznünk saját különleges hivatásunkat és nemzeti feladatunkat is.

Ismerni az embert, mint a természet, a történelem és társadalom legrejtélyesebb lényét, ismerni e hon természeti és szellemi kincseit, szeretni e haza földjének népeit, küzdeni ezeknek közös jóllétéért, szent szabadságáért, élesztetni lelkükben a kölcsönös türelem, szeretet és összetartózkodás érzelmét, a rendületlen hazafiságot, a valódi humanismust és vallásosságot, teljesíteni a haza és Király iránti

kötelességet: ime, mindezekre kötelezi Önt, ifjú barátom, az a drágaköves gyűrű, melyet a legjobb Király legkegyelmesebb meghagyásából átadandó vagyok.

Ám rajongjanak mások a világpolgárság híu eszméjeért, hirdessék az emberiség iránti szép kötelességeket, haladjanak a hírnév csábító országútján: én azt hiszem, hogy az emberiség legfőbb érdekeit is csak akkor szolgáljuk igazán, ha tevékenységünkkel híven töltjük be azt a szűkebb kört, melyet saját hazánknak nevezünk.

Aki ezért a szűkebb körért nem képes hevülni, aki saját háznépéért, saját hazájáért nem képes áldozni, az bizonyára még kevésbé fog hevülni az összes emberiségért. Mert a költővel szólva, Isten egy szívnek egy keblet teremte és egy embernek egy hazát . . . Egész világért, egész emberiségért halni, azt Isten teheté: ember meghal háznépéért, ember meghal hazájáért, halandó szív többet meg nem bir.

És ez a haza lehet kicsiny, de a magunké?

Mi akadályoz bennünket, hogy nagygyá tegyük?

Éz a haza lehet szegény és elmaradott, de a miénk! Tőlünk függ, hogy gazdaggá és virágzóvá tegyük! Nem mások, nem idegenek, egyedül a saját fiai, Önök, ifjú barátaim, kikre a nemzet reménylő szeme gyönyörrel tekint, Önök vannak hivatva, hogy tehetségükkel és kitartó munkájokkal nagygyá, gazdaggá, hatalmassá és boldoggá tegyék. Legyen jelszavuk, hogy: „amit emberész és kéz kivivhat, ne várjuk mástól, mint szerencse díjat“.

Ez a jelszó hangozzék feléd is ifjú Ferencz József, kit eddig kifejtett munkásságod a mai ünnepély központjává tett. Ez a szép, ez a magaslatos és irigylendő ünnepély elmúlik, mint egy szép álom, de emlékének nem szabad elmúlnia életed utolsó lehelletéig. Ott kell azt őrizned szívednek rejtekéken, hogy biztatólag és lelkesítőleg hasson és erősítsen a közélet nehéz küzdelmeiben“.

Miután a jelölt a gyűrűt a király képviselőjének a kezéből átvette, a Rector Magnificus a következő szavakban kívánt neki szerencsét:

Doktor Úr!

„Szívem egész melegével és hivatalom teljes büszkeségével kívánok Önnek szerencsét a mai kitüntetéshez!

Örömmel azért, mert szorgalma, tehetsége, jelleme révén érdemiessé tette magát arra, hogy a Király értékes ajándéka örökre lekösse Önt a haza szolgálatára. Büszkeséggel teszem pedig azért, mert Önnel szaporodni látom azon bajnokok számát, akik kezükön hordják zálogát ama kötelességnek, mely őket egyetemünk és a tudomány érdekében el nem lankadható harczra készíteti.

És most, amidőn ezen díszülést bezárom, engedje meg Méltóságod, hogy — megtisztelő és fényes megjelenéseért újból köszönetet mondva — arra kérjem, hogy Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb kegyelmeért hálás hódolatunkat a trón számolya elé vinni kegyeskedjék, azon hazafiui hő kívánsággal egyetemben: Sokáig éljen a magyar Király!“.

20. FÜGGELEK.

**Az egyetemi könyvtár olvasótermében az 1897/8, tanév folyamán
használt művek táblázatos kimutatása.**

H ó n a p o k	Olvasók összege	Használt művek össz.	Jogtudo- mányi	Államtudo- mányi	Orvosi	Mathemat., term.-tud.	Philosophia- paedagogiai	Történelem- földrajzi	Philologiai	Vegyesek	Kötet	Füzet
Szeptember	691	511	167	47	21	55	22	32	141	26	811	50
Október	1040	733	125	75	63	113	33	89	218	19	1186	107
November.....	971	566	101	47	38	55	43	84	181	15	880	53
Deczember.....	605	368	109	36	39	32	29	34	80	9	530	34
Január.....	526	325	64	21	46	23	19	52	90	10	468	22
Február.....	627	361	101	27	37	30	25	43	78	20	500	27
Márczius	753	466	104	41	22	38	44	45	154	18	716	57
Április	662	417	82	22	17	52	26	45	152	21	663	30
Május	500	363	65	58	13	29	16	63	108	11	570	53
Június	323	239	75	19	8	30	5	34	48	20	391	11
Július.....	} Az olvasó-terem zárva.											
Augusztus.....												
Összesen...	6698	4249	993	393	304	457	362	521	1270	169	9715	444
												7159

21. FÜGGELÉK.

**Az egyetemi könyvtárból az 1897/8. tanévben házi használatra kivett
művek kimutatása.**

H ó n a p o k	Kivett mű- vek összege	Jogtudo- mányi	Államtudo- mányi	Orvosi	Mathemat., term.-tud.	Philosophia- pedagogiai	Történelem- földrajzi	Philologiai	Vegyesek	Kötet	Füzet
Szeptember	191	27	13	11	36	22	26	49	7	300	—
Október	172	31	29	12	14	15	28	38	5	265	51
November	192	40	25	27	20	13	28	31	8	264	11
Décember	185	38	20	20	21	23	21	34	8	238	55
Január	103	20	14	15	2	9	12	26	5	136	24
Február	166	16	18	13	13	14	32	54	6	197	40
Márczius	209	37	17	15	17	18	25	72	8	285	13
Április	145	27	13	11	21	15	21	30	7	203	5
Május	116	19	14	6	12	7	23	27	8	186	3
Június	112	19	15	7	3	15	29	21	3	170	2
Július	} Az olvasó-terem zárva.										
Augusztus											
Összesen...	1591	274	178	137	159	151	245	382	67	2244	204
											2448

22. FÜGGELEK.

**Az egyetemi könyvtár összes használt könyveinek kimutatása
az 1897/8. tanévben.**

H ó n a p o k	A használt művek össz.	Jogtudo- mányi	Allamtu- mányi	Orvosi	Mathemat., term.-tud.	Philosophia- paedagogiai	Történelem- földrajzi	Philologiai	Vegyesek	Kötet	Füzet
Szeptember	702	194	60	32	91	44	58	190	33	1111	50
Október	905	156	104	75	127	48	117	256	24	1451	158
November	758	141	72	65	75	56	112	212	23	1144	64
Deczember	553	147	56	59	53	52	55	114	17	768	89
Január	428	84	35	61	25	28	64	116	15	604	46
Február	527	117	45	50	43	39	75	132	26	697	67
Márczius	675	141	58	37	55	62	70	226	26	1001	70
Április	562	109	35	28	73	41	66	182	28	866	35
Május	479	84	72	19	41	23	86	135	19	756	56
Junius	351	94	34	15	33	20	63	69	23	561	13
Julius	} Az olvasó-terem zárva										
Augusztus											
Összesen :	5940	1267	571	441	616	413	766	1632	234	8959	648

9607

23. FÜGGELEK.

**A könyvtár gyarapítására fordított
költségek.**

Költségek czíme :	Bevétel		Kiadás	
	frt	kr.	frt	kr.
Rendes könyvtári átalány.....	6800	—	—	—
Könyvtári beiratkozási illetékek	1918	75	—	—
Könyvszerzésre kiadás	—	—	7425	61
Könyvkötésre * 	—	—	932	94
Vegyesekre * 	—	—	142	—
Szak-katalogus kinyomtatása.....	—	—	220	62
Fedezett túlköltekezés 1896/7 évből...	—	—	52	33
Fedezetlen túlkiadás 1897/8. évben	54	75	—	—
Összesen.....	8773	50	8773	50

24. FÜGGELEK.

**Az egyetemi könyvtár gyarapodása 1897/8.
tanévben.**

	Kötet és füzet	Apró nyomtatv.	Összesen
Könyvtárkészlet a tanév elején	40.729	16.660	57.389
Ujjonnan szerzett könyvek.....	1.096	—	1096
Ajándékba kapott * 	762	1.447	2.209
A könyvtár állománya az 1897/8. év végén	42.587	18.107	60.694

25. FÜGGELÉK

A tanszékek és intézetek tudományos szükségleteinek költségei az 1897/8. tanévben.

A jogi Seminárium részére szükséges könyvek és taneszközök beszerzésére	1200.—
a »dictionaire des sciences medicales« című mű beszerzésére	360.—
a Felméri-féle könyvtár megvételére	600.—
az élettani és közegészségtani int. tud. felszerelésére	4000.—
az élettani int. házi csengettyű berendezésére .	345.—
az élettani és közegészségtani int. tanszerekkel való felszerelésére	4000.—
az elmekórtani, gyógyszerertani, ált. kórtani tanszék tud. felszerelésére	4000.—
az elmekórtani int. házi szükségleteinek pótlására	1174.—
az elmekórtani, gyógyszerertani, ált. kórtani int. felszerelésére	4000.—
az elmekórtani int. házi szükségleteire évi átalányúl	10'400.—
a törvényszéki orvostani int. részére rendkívüli átalányúl	120.—
a sebészeti tanszék részére fényképező készülék beszerzésére	500.—
a sebészeti int. részére beszerzendő Röntgen készülék	1879.32
a bőr- és bujak. tanszék felszerelésének pótlására	1000.—
az élettani int. végzett különféle munkák költségeire	3978.55

a vegytan int. felszerelésének pótlására . . .	3000.—
a növénykert részére szükséges beszerzésekre .	600.—
a növénytani int. felszerelésének pótlására . .	2000.—
a növénytani int. részére épített magzárító ház ép. költségeire	2500.—
az ásvány-földtani int. felszerelésének pótlására	500.—
a természettani int. költözésére	200.—
a mechanikai műhely felszerelésére	725.—
a házi szükségletek fedezésére	27000.—
a házi javadalomnál felmerült tartozások fede- zésére	3700.—
a növénytani int. berendezési és • költözködési költségeire	1228.—
a szülőház évi lakbére fejében	1600.—

Ezenkívül a belgyógyászati kórodán ápolt beteg gyermekek, a szülészeti és nőgyógyászati és az elmekórodán, ápolt betegek részére a 1897/8 tanév folyamán kiszolgáltatott gyógyszerek fejében összesen 1013'08.—

Ajtai K. Albertnek az egyetemi nyomtatványok szállításáért 1096'90¹/₂

Összesen 80.219'85¹/₂

26. FÜGGELÉK.

**A tanárok esedékessé vált korpótlékai
az 1897/8. tanévben.**

Dr. Farkas Lajos	5-ik	ötödéves	korpótlék	300	frt.
Dr. Óváry Kelemen	5	»	»	300	»
Dr. Vályi Gábor	5	»	»	300	»
Dr. Meltzl Hugó	5	»	»	300	»
Dr. Fabinyi Rudolf	4	»	»	300	»
Dr. Davida Leo	3	»	»	300	»
Dr. Hoor Károly	2	»	»	300	»
Dr. Klupathy Antal	2	»	»	300	»
Dr. Udránszky László	1-ső	»	»	300	»
Dr. Szabó Dénes	1	»	»	300	»
Dr. Löte József	1	»	»	300	»
Összesen				3.300	frt.

27. FÜGGELÉK.

Személyes pótlékok, útiköltségek, jutalmak és segélyek az 1897/8 tanévben.

Dr. Udránszky László ny. r. tanárnak a kór- vegytan előadásáért	500.—
Dr. Hoor Károly ny. r. tanárnak a gyógyszerész hallg. tartott előadásáért	300.—
Ugyanannak a joghallg. részére tartott köz- egészségtani előadások	300.—
Dr. Kenyeres Balázs ny. r. tanárnak a joghallg. részére tartott törvényszéki orvostani elő- adásokért	300.—
Dr. Csengeri János ny. r. tanárnak az Ó-kori művészettörténet előadásáért	200.—
Dr. Apáthy István ny. r. tanárnak az orvostan- hallgatók számára tartott szövettani elő- adásokért	1000.—
Ugyanannak a nápolyi Stazione Zoologica végzendő újabb tanulmányainak elősegítése céljából úti segélyül	500.—
Ugyanannak úti segélyül	500.—
Dr. Udránszky László ny. r. tanárnak úti szám- lájának megtérítéseül	4140
Dr. Schneller István ny. r. tanárnak külföldi úti költségül	600.—
Dr. Csengeri János ny. r. tanárnak Párisban a középisk. tanárképzés tanulmányozására .	400
Dr. Brandt József, dr. Purjesz Zsigmond, dr. Lechner Károly, dr. Szabó Dénes, dr. Hoor	

Károly és dr. Marschalkó Tamás ny. r. tanároknak és dr. Engel Gábor kórházi igazgatónak a klinikák belső berendezésének tanulmányozása végett úti költségül fejenként 500 frt összesen	3500.—
Dr. Ferenczi Zoltán, dr. Gergely Samu, dr. Koch Ferencz címz. ny. rk. dr. Klug Lipót, dr. Eisler Mátyás és dr. Ferenczy József m. tanároknak jutalmúl egyenkint 250 frtot összesen	1500 —
Kovács János angol nyelvtanítónak jutalom .	500.—
Graf Jakab francia nyelvtanítónak jutalom .	500.—
Dr. Cs. Papp József m. tanítónak jutalma .	300.—
Dr. Szász Béla nyugalm. tanárnak segélydíj .	200.—
Ezen kívül ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra küldettek:	
Dr. Szász Zsombor végzett joghallgató . . .	1000.—
Dr. Jakabházy Zsigmond tanársegéd	400.—
Dr. Filep Gyula műtőnövendék	400.—
Dr. Papp Károly okl. tanárjelölt	1000.—
Ferencz Miklós bölcs. kari hallgató	1200.—
	14.641.40

28. FÜGGELÉK.

Az irodai-, kezelési- és szolgaszemélyzetnek kiadott jutalmak és segélyek az 1897/8. tanévben.

	frt	kr
Tisztviselők	119	68
Szolgák	425	32
Gondnok	200	—
Nyugalmazott szülésznő	60	—
Összesen . .	805	—

29. FÜGGELÉK.

Az alapítványok és egyesületek tőkéinek állománya az 1897—98. tanév végén.

a) Alapítványi tőkék:

1. a Pfenningsdorf-féle alapítvány tőkéje szigorlati alappal együtt	11680'86 $\frac{1}{2}$
2. a Peielle-féle alapítvány	11355'01
3. a Trefort-alapítvány	4203'90
4. a dr. Schulek-féle alap	729'23
5. a dr. Brassai-féle alapítvány	455'68
6. a dr. Meizner-féle alapítvány	1785'51
7. a dr. Kanitz-féle alapítvány	932'76
8. a Mártonfi—Koncz-féle alapítvány	2403'63
9. a K. Papp Miklós-féle alapítvány	2153'81
10. a K. Biásini-féle alapítvány	513'02
11. a Magyar francia biztosító társaság alapja	953'92
12. az Eötvös-alap	305'01
13. a dr. Brandt-féle ösztöndíjalap	1305'75
14. a dr. Markusovszky-alap	1172'78
15. a dr. Belky-alap	614'99
16. a Gyarmathy-féle alap	2334'56
17. a dr. Hegedüs-féle alapítvány	1045'05
18. az egyetemi diákasztal alapja	22341'16
19. a dr. Groisz-féle alapítvány	610'51
20. a dr. Szabó Károly-féle alapítvány	119'45
21. a dr. Ladányi Gedeon-féle alapítvány . .	358'88
22. a Székely József-alap	533'96
Összesen	67909'43 $\frac{1}{2}$

b) *Egyleti tőkék:*

1. a joghallgatók segélyegyletének tőkéje . .	13479.63,
2. az orvostanhallgatók segélyegyletének tőkéje	9534.63,
3. a középiskolai tanárjelöltek segélyegyletének tőkéje	4390.43,
4. a gyógyszerész-növendékek segélyegyletének tőkéje	3712.74.
Összesen . .	31117.43.

II.

BESZÉD,

melylyel

Terner Adolf

tiszt. bölcsészet-doctor, az egyetemes és összehasonlító földrajz ny. r. tanára, az orsz. középisk. tanárvizsgálóbizottság tagja, a középisk. tanárképző intézet tanára, a földrajzi intézet igazgatója, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnak 1880—81-ik évi dekánya és 1881—82-ik évi prodekánja, a Ferencz-József m. kir. tudomány-egyetem e. i. rectora

AZ 1898—99-IK TANÉVET MEGNYITOTTA.

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés!

A tanszabadság jogánál fogva a tud. egyetem a tudományos gondolat szabad nyilatkozásának biztos várává, a legeszményiebb köztársasággá lett.

Szellemi hatalom, a mely karöltve a testvér-egyetemekkel, e föld hasonszervezetű testületeivel — a polgáriasodás útjelzője. Mind e testületek, bár egymástól függetlenek s a legkülönbözőbb nemzetek- és emberfajták lakta földünket áthálazzák — szellemi kapcsolatban álló egészlet tesznek ki. E szervezet főtörvénye: az igazság kikutatása; részrehajlatlan, megvesztegethetetlen, láthatlan feje: a tudományos lelkiismeretesség.

Minden ily köztársaság egyenként véve egy-egy oszlop, mindannyi pedig a polgáriasodás, a művelődés csillagoktól ragyogó egének támasza. Mind együttvéve legyőzhetetlen nagyhatalom. Ebből következik, hogy ily testület elnökévé megválasztatni mekkora kitüntetés.

Egyetemünk electorainak határozata az 1898/9. tanévi rectorrá engem választatott meg s megadta a jogot, de egyuttal a vele járó nehéz kötelezettségeket is rám rőtta, hogy tud. egyetemünk díszes elnöki székét ez évre elfoglaltjam.

Miután nem saját érdemem, hanem a tagtársak

irántam tanusított jó indulata az, a minnek e kitüntetést köszönhetem, éppen csak ama jó indulat tanujele volt az, a mi — eltekintve az egyetemi ügyrend szabályaitól — engem arra birt, hogy eme fölötté díszes, de nagy felelősséggel járó állást elfoglaltam. Mert ama jó indulat megnyilvánulása arra a reményre jogosított, hogy tapasztaltatom és tehetségem elégtelensége esetén a tisztelt tagtárs urak bölcsességében és szíves közreműködésében támogatásra fogok találni.

Fogadják tehát igen tisztelt kartársaim a belém helyezett kitüntető bizalmukért őszinte köszönetemmel járó ígéretemet, mely szerint minden erőm és törekvésem oda irányuland, hogy ama lekötelező bizalom várakozásainak megfeleljek.

*

Minden tudomány-egyetem, mint a tudományok egyetemességének eszményi megtestesülése — szervezete által oszlopos székesegyház remek művéhez hasonlít. Valamint ez oszlopsorai és boltívezetei által egymással összefüggő több részre oszlik, de úgy, hogy azok mégis egységes egészet tesznek ki, úgy az egyetem is tudományos szakmák szerinti tagolása által. Az egyetem, mint a tudományok összeségének eszményi megtestesülése, szervezetét emezek felosztási elméletétől vette. Ezen felosztása már ősrégi. A gondolatok mozgékony világában már Aristoteles iparkodék rendszerességet megállapítani. A középkorban, mely a tud. egyetemek eszméjét szülte — Baco rendszere jutott érvényre. Azóta a tudományok megkülönböztetésének alapvonalai megmaradtak ugyan,

de a felosztás részleteiben eltérések álltak be, mert mi sem változandóbb, mint a gondolat világa. Ha már az általunk ismert világban minden változik és folyton át-átalakul, úgy hogy még lábunk szilárd talaja, földünk, sem állandó alakú, változatlan ürterű, mert az összehúzódnás (contractio) elmélete szerint folyton kisebbedik, ha a nappal és naprendszerrel együtt a világűrben perczenként más-más helyre kerül, ha pályafutása elemei közül egyedül a naptávolság középértéke állandó vagyis a földpálya nagy tengelye nem változik, ha tekintjük, hogy földünk szerves és szervetlen világában új meg új alakok fejlődnek ki, kivált a legparányibb lények körében, pl. új betegségeket okozó mikrobák, hogy folyton új testek keletkeznek, részben az ember mesterséges hozzájárulásával is pl. a vegytan, kertészet segélyével, hogy maga az ember is mind testi, mind lelkileg folyton módosul, úgy hogy H. Spencer az emberi nem jövő átalakulásának irányát igyekszik megjósolni; ¹ ha vele Adhémárhoz, vagy más elmélethez csatlakozván a föld felszínének és szerves életének más-más alakot kölcsönző jégkorszakok ismétlődését számba vesszük, valóban azt kell hinnünk, hogy az érzékeink és gondolataink segítségével részünkről felfogható világban az egyetemes gravitation és a vegyrokonságon, az anyag és erő fenmaradásán, a törvényszerűség és rendszerességen kívül semmi sem állandó. Találóan

¹ Herbert Spencer Principien der Biologie. 3-ik kötet. 551. lap. Die Entwicklung des Menschengeschlechtes in der Zukunft wird wahrscheinlich. . . . »sich hauptsächlich in d. Richtung einer höheren intellectuellen u. emotionalen Ausbildung bewegen müssen« — továbbá 560. l. és 2-ik kötet, 148. §.

mondá 1881. évi rectorunk: »Tér és időnek végtelenségében zúrló anyag chaosából, erőegyensúlyi törekvés útján szakaszosan jött létre, áll fenn és alakul folyton-folyvást a világegyetem«; továbbá: »Nem a dolgokban önmagukban véve, hanem a dolgok rendjében lesz azok lelke«. ¹

Ha tehát minden folyton változik, hogyan változnék az is, a minek idegrendszerünk tényleges szervezetének lehetséges működése szerint a legmozgékonyabbnak kell lennie, hogy ne változzék át a gondolat és annak világa, benne pedig mint legnemesebb hajtása és legszebb virága: a tudomány és művészet is.

Látjuk, hogy a legmagasztosabb tudomány, a legszabatosabb gondolatmű szülötte az astronomia még nem nagyon régen csak astrologia volt. Maga Kepler is, hogy Urania muzsájának magát szentelhesse, hogy csillagászati tanulmányaihoz a szükséges anyagiakat magának megszerezhesse, kénytelen volt auguroskodni. Mi volt mai korunk világmozgató gyermeke, mi volt a vegytan Lavoisier-ig? Bizony csak alchemia, az astrologia czinkostársa!

Ehez járul, hogy igen sok tudomány, a mely ma önálló, annak előtte névszerint sem létezett. Vagy mit tudtak a rómaiak p. o. az összehasonlító nyelvtudományról és a reá támaszkodó ethnológiáról? Vajjon léteztek-e bár névszerint önállóan még a legújabb időkig is némely, ma hatalmassá vált, tudományok, noha csiránként mások méhében növekedtek?

¹ Ajtai K. Sándor, 1881/2. rectori székfoglaló beszéd.

Mások mint pl. a statistika, nemzetgazdaságtan csak a legújabb időben tudták magoknak gyakorlati fontosságuk azon elismerését kivívni, a mely szerint az iparnak és kereskedelmi életnek kalauzai, sőt hogy a jelenkor politikájának súlypontja a nemzetgazdaságtani elméletek gyakorlati alkalmazásában rejlik. Ha Montecuccoli szerint a háborúhoz főleg 3 tényező: pénz, pénz és megint pénz szükséges, úgy ma a háború és győzelem főleg nemzetgazdasági problema. Ha u. n. cabinet-háborúról lehetne még szó, ez az állítás majdnem szószerint annyira beválnék, hogy az olyféle háború bookmakerjeinek és totalisateurjeinek a háború változó esélyeivel vagy pedig az azt megelőző harczkészültség állásaival járó tőzsdei egybevetések tekinthetők, melyek csakugyan az értékpapírok, fémek, pénz és árúk stb. billengő és jelző árfolyamaikat naponta meghatározzák. Nemzeti háborúban azonban az ethika, a nemzet erkölcsi, műveltségi értékének előre kiszámíthatatlan befolyása még ép úgy szerepel, mint azelőtt, sőt egyes harcokban még a személyes vitézség.

Folytathatnám, ha az idő megengedné, a példázást annak kimutatására, hogy a tudományok fejlődési folyamatában szintoly folytonos ingadozás áll be az egyes ágak jelentősége és egymáshoz való viszonya közt, mint az anyagi világtárgyak sorrendjében; hogy hol az egyiket, hol a másikat tekintették fő- vagy segédtudománynak, holott tényleg minden valódi és önálló tudomány legszebb díszére válik, ha egyéb tudományok előrevitelét segítheti.

Továbbá mondhatni, hogy a tudományos tanítási és tanulási módszerek tekintetében is nagy átalakulások folynak, még pedig különösen a tanulás terén a sajtó újkori óriási lendülete következtében. Valamint a könyveket a folyóiratok, úgy serkenti ezeket a napi sajtó versenye. E verseny a nemzetek szellemi haladásában beláthatatlan következményű tényezőül jelent meg nemcsak a közoktatás, hanem még sokkal inkább a mind fontosabbá váló magánképzés az autodidaxis terén. Mire való ma már olvasni tudók számára előadni azt, mit ki lehet nyomatni? Erre a kérdésre magunknak számot adván, azonnal meg fogjuk érteni, hogy a tud. egyetemi iskolázás súlypontja is régi helyéből kimozdult. A mozgatható betűkkel működő sajtó feltalálása előtti korban, szóval az íródiákok korában, még Mátyás királyunk korában is az ismeretterjesztés legfontosabb tényezője az élő szóbeli előadás volt. A professor előadta lelke működésének eredményét, a diák utánírta. Így történt az európai tud. egyetemek régebbi korában — történik fájdalom még most is — a gondolat termékeinek terjesztése, ez volt az irodalmi termékek sokszorosításának természetes, egyszerű, habár lassú folyamata. Az élő előadás volt a gondolatok tengereinek egy-egy forrása. Ma, a gyorsajtó, táviró és távbeszélő korszakában a retorikus tanítás módszere jelentőségéből sokat veszített. Nem érünk rá, az idő pénz. Ma a betű- és írástudó független ember, a ki nem oklevelet, hanem tudást keres, az nem iratkozik be oly előadásra, a melynek tartalmát a sajtó útján is elsajátíthatja. Papiros korszakunkban úgy-

szólván az emberiség túlnyomó többsége így tanul. Mire való tehát, lehetne kérdezni, a rhetoricus előadás módszere? Nemde, azt lehetne válaszolni: anachronismus — hacsak nem arra való a docens élő szava — a mint azt tán az »university extension« cz. előadások önkéntes hallgatóinak nagy száma is bizonyítja, hogy az önképzés hívei a sajtótermékek erejében el ne tévedjenek, hogy tájékoztatást nyerve, magokat a rendszertelen olvasás útvesztőjében erős és munkafecsérléstől megóvják. De ezeknél nagyobb előképzettséget nem tételezünk föl.

A rhetoricus előadást vagy felolvasást még azon esetben is igazoltnak találhatnók, ha a docens egy még ismeretlen tartalmú, ki nem nyomtatott művét olvassa fel. Ezen eljárás mellett azonban minden félévben új meg új tárgy olvastatván fel, a közvetlen tanítás célja elveszne, a tud. egyetem tanintézetből tudós akadémiává válnék, a mely pedig nem törődik a hallgatók módszeres tanításával. Egyedüli célja a termelés, a tudomány előrevitele, közvetlen tanítási cél nélkül. Itt azonban útam kiszabott vágányából kitérne azon vita pályájára, a mely a tud. egyetem és tudós akadémia közötti különbségre vonatkozik. E kérdést már néhai Brassai S. rector 1897. ¹ szellőztette.

A fenti kérdésre visszatérve annyit akarok megjegyezni, hogy a tud. egyetemen mindazon collegiumok, a melyek sem demonstratioval, sem vitával vagy begyakorlással nem járnak, a sajtó által közölhető anyag rhetoricus előadását vagy mellőzhetik,

¹ 1879/80. évi rectori beszéd.

vagy legfőlebb csak bírálatilag és irodalomtörténetileg vehetik igénybe. E nézetben megerősít a tapasztalat, mert a tények is azt igazolják, hogy a modern felső oktatás főszínpada mindinkább a laboratóriumokba és seminariumokba, gyakorló iskolákba helyeztetik át. E nézet, a mely mellett a tudomány tekintélyei, a közoktatás vezéregyénai is nyilatkoztak, habár teljesen még nem fejlődött ki, még nem győzött, mindinkább kibontakozik s consequentiáit mindinkább levonja. Ebben, ennek keresztülvitelében rejlik az egyetem szellemi reformja.

A tudományos átalakulás harmadik jelensége az, hogy egyes tanok (diszciplínák) jelentőségre nézve helyet cserélnek. Igaz ugyan, hogy a tudomány épületében az egésznek összetartása céljából egyik kő éppen oly fontos, mint a másik — rossz szokásból mindazonáltal meg-megkülönböztetünk fő- és melléktárgyakat. Az egyik ősrégi tudományág p. mintegy sejteket termel, melyekből új ágak fejlődnek ki. Az új ágak végeiket a földbe bocsátván, egy-egy új hatalmas törzs, idővel egész erdő fejlődik. Ime az indiai bániánfa képe. E fa alatt, melyet már maked. nagy Sándor látott — az utazók egész karavánjai pihenhetnek meg. Az eredeti törzs az újak közt és mellett néha el-eltörpül. Példa rá a bölcsészet, hit- és jogtudomány története. Míg t. i. a pyren. félsziget mór korszakában az arabs egyetemeken az exact tudományok, kivált az orvostudomány, mennyiségtan, földrajz stb. voltak túlsúlyban, a középkori első keresztény egyetemeken minden a hittudomány céljainak vala alárendelve, így a bölcsélet és jog-

tudomány is. Most az a viszony már annyira megváltozott, hogy képzelhetők és vannak is t.-egyetemek theologiai facultás nélkül, minő p. maga a kolozsvári F. J. t.-egyetem is.

A philosophia már régóta önálló lett, valamint azon tudományok is, melyek az ő kebelében értek meg ugyan, de mint nagyra nőtt önálló tudományok már is elváltak tőle, p. a mennyiségtudomány, a természettan. A bölcsészettan iránya, módszere is folyton változott. Újabb korban e tekintetben a természettudományokra támaszkodék, legújabban pedig a szellem tudományainak tárházából szedi fegyvereit.¹

Továbbá egy-egy tudomány koronként kisebb-nagyobb jelentőségnek, felkarolásnak örvend, de meg az osztályozó philosophusok szerint is különböző méltánylásban részesül. Schopenhauer Arthur a tudományokat osztályozván, a történelmet és földrajzot azokból kizárja. A történelemmel még keményebben bánik el, mint emezzel s a zoologia folytatásának tekinti. Oly kifejezésekkel jellemzi, a melyeket inkább csak olvasni, mintsem nyilvánosan elmondani lehet.²

Ezzel a nézettel ellenkezőleg John Stuart Mill az angol egyetemi oktatás reformjáról szólván, éppen

¹ Naturvölker & Kulturvölker v. Alfred Vierkandt (Leipzig, D & H. 1896), 57. lap. Das philosophische Weltbild.

² Schopenhauer Arthur, Sämmtliche Werke, herausgegeb. v. E. Grisebach. Leipz. Ph. Reclam. II. kötet, 147 lap — V. kötet — 472 lap. »Zu den oben angegebenen wesentlichen Unvollkommenheiten der Geschichte kommt noch, dass die Geschichtsmuse Klio mit der Lüge so durch und durch inficirt ist, wie eine G mit der S«.

a történelem fontosságát emeli ki. A földrajzot ellenben egyebeken kívül Comte, Kant, Wundt rehabilitálják.

Wundt¹ a tudományok felosztását tárgyalván természeti és elméleti vagy exact és a szellem tudományait különbözteti meg. Különben a »szellem tudományait« (Geisteswissenschaften) kifejezésének feltalálását és alkalmazását illetőleg az elsőbbségi jogot, az érte járó felelősséggel együtt áthárítja J. St. Millre.² Felosztásában a földrajz egyrészt mint a természettan ága (Kosm. Physika, Meteorologia, Klimatologia, Chorologia, továbbá Növény-, Állat- és Emberi földrajz (Anthropogeographia), Biologia címek alatt), másrészt mint leíró természettudományi ág szerepel. Hogy pedig a földrajzot leíró jellege a tudományok sorából ki nem zárja, azt éppen Wundt erősíti meg, mondván: »Végül minden tudomány feladatához tartozik a magyarázat s e cél elérése végett a leírás segélyéről le nem mondhat«.³ Ratzel Frigyes legújabban megjelent »Politische Geographie« cz. műve egygyel szaporítja azon megczáfolhatatlan bizonyítékok számát, hogy a földrajz mint társadalmi tudomány, tehát mint a szellem tudományainak egyik tagja, az államtudományok körében is tekintélyes helyet foglal el.⁴

A földrajz egyes részei tehát a természettudo-

¹ Wundt, Logik, II. kötet, 1., 268 l.

² U. a. II. 2. 2-ik lap. Jegyz.

³ U. a. 345 l.

⁴ Politische Geographie v. Dr. Fr. Ratzel, München & Leipz. 1897. Verl. Oldenbourg. — Előszó, és 203. l. Das geogr. Wissen als politische Kraft.

mányok, mások a szellem tudományai közül valók, ennélfogva kapcsoló taggá lesz e két főosztály közt.

Mind ebből látni való: 1. hogy a földrajz régi ú. sz. anyatudomány (Cosmographia), 2. hogy sokoldalú és ennélfogva származékai vannak, 3. hogy ezek már is önállókká váltak, 4. hogy e tekintetben párhuzamba vonható a jog- és az orvostudománnyal s a bölcsészettel, mivel szintén sok tudomány összesége. Innen van, hogy a földrajz számára általános érvényességű, szigorú értelmezést épp oly kevésbé lehet fölállítani, mint pl. az orvostudományok összeségére, a mennyiben alig lehetséges oly rövid értelmezést kitalálni, a melyből külön ágainak, pl. a vegy-, természet-, élet-, lélektan, szemészet stb. hozzátartozandósága is felismerhető lenne, mert ezek mindegyikének más-más a definitiója.

Innen van, hogy a földrajznak általánosan elfogadott egységes definitiója eddig nincs, mert épp úgy mint a bölcsészethnél, majd az egyik, majd a másik irány (természettudomány, szellem tudományaié), hol a geológiai, hol az anthropogeographiai kerekedik fölül.

Származékai és segédágai közül, minők pl. az alkalmazott földrajz sokfélesége (gazdaságtani, kereskedelmi, orvostani, katonai, forgalmi) a térképezés tana, a földrajz irodalma, a földrajz története — legnépszerűebb a földrajzi fölfedezések története, a mely megint az útleírásokra, a földrajzi irodalom e legvonzóbb ágára és forrásainak e nagy tárházára támaszkodik.

Ezen alkalom keretéhez képest hosszadalmasabban foglalkoztam, a földrajzot a tudományok sorában

megillető helyével először halvélemények eloszlátása végett, másodsor mert jelen előadásom további tárgya is a földrajz köréből való.

Mit is tanulunk a földrajzból és a földrajzi fölfedezések történetéből?

Összefoglalva mindazt, mit a művelődéstörténet lapjai a földr. fölfedezések következményeiül fölsorolnak, röviden válaszoljuk, hogy az emberiség felfogása a létről, a mindenségről, saját helyzetéről és rendeltetéséről, szóval világnézlete annál szélesebbé, mélyebbé és tisztábbá lett, minél több részével ismerkedett meg a föld felületének a földr. fölfedezések útján, s hogy a felvilágosodás vagyis a világnézet helyessége a földr. ismeretek körének tágulásával párhuzamosan haladott. Minden új terület megszállása kiterjeszté a természettudományi kutatások mezejét, gazdagítá az emberiséget új néprajzi tapasztalatokkal, tágítá a társadalmi tudományok körét.

A felfedezések által terjedő földrajzi ismereteknek a polgáriasodásra gyakorolt hatása anyagi és szellemi vagyis gyakorlati és elméleti.

Az anyagi a forgalom kiterjesztésében áll. Erre befolyanak különösen a természettani földrajz terén szerzett ismereteink, a tenger mélységeiről, sekélysegeiről, zátonyairól, szirtjeiről, szigeteiről, martjairól, valamint a távolságok, az utat rövidítő vagy a hajó gyorsaságát hátráltató tengeri és légköri áramlatok, az úszó jéghegyek környékének határai körül szerzett tapasztalataink.

Felette fontos a kedvező földrajzi helyzet iránti érzék; ez által már a phöniciék kitüntették mago-

kat, még inkább azonban az angolok, a kik e tekintetben tanúsított helyes ítéletükkel a világtengerek és a világ nagykereskedelmének uraivá lettek, holott az Atlanti ocean korszaka előtt az Európa szélén félreeső Británia földr. helyzete kedvezőtlen volt. Igen fontossá lesz a földrajzi fölfedezés a termékeny tájak föl kutatása és felismerése következtében, a mi különösen a letelepedés, honfoglalás helyének megválasztásánál jön számba. Elődeink e tekintetben kitűnő felfogást tanúsítottak. Ily módon keletkeztek az amerikai szövetséges államoknak az Alleghany hegyestől nyugatra eső köztársaságai, kivált az aranytelepek föl találása óta California és a sziklás hegységen túl eső köztársaságok. Hasonló kutató utak vezettek az ó-korban Ophirba s megalkották az újban a Foktartományt a burok köztársaságait, benépesíték Ausztráliát, miután széleit aranydúsaknak, belsejének talaját kitűnő állattenyésztő, kivált a juhászatnak kedvező helyül ismerték fel. Elméletileg pedig fontos a földrajz, mint a természet- és szellem tudományainak áthidalója. A jégkorszakok tanulmányozása útján, a geologia a hegységeket a földkéreg gyűrődéseinek, ránczainak ismervén föl, a contractio fontos elméletéhez jutottunk. A jeges sarkvidék fel kutatása ú. l. semmiféle gyakorlati haszonnal sem jár, mégis Ross (James, Clark, 1830.)¹ északsarki útja roppant fontossá lett már csak az által is, hogy a föld delejességének egyik sarkpontját föl találta, miáltal a természettan a földet magát hatalmas delejnek ismerte

¹ O. Peschel's Geschichte der Erdkunde, második kiadás, 523. lap.

fel. A delejesség és elektromosság tanulmányozása pedig a mintegy 40 év óta gyakorlatilag is kifejlődő electrotechnikát adta culturánknak. Az észak- és délsarki expedíciók továbbá fontosak légtüneti, de kivált a légmozgalmak tanulmányozása tekintetében. E tanulmányok kulcsa úgyszólván ott rejlik. E nélkül pedig a kormányozható repülő gép, ha helyes szerkezete fel is találtatnék, hasznavehetetlen maradna.

A délsarki Erebus és Terror vulkánok a kelet-ázsiai, nyugatamerikai tűzhegyek sorakozása, az úgynevezett tűzgyűrű, a Földközi tenger vulkanikus öve stb. rávezetnek az izzó-folyékony magma elhelyezkedésére. Az országok, a városok helyei s az e tekintetben beállt koronkénti változások, szóval a politikai és történelmi földrajz ismerete a politikai és művelődési történet keretét, ezen belül pedig a cultur-térképek (p. o. az egyetemi városoké) a tudomány, művészet, ipar, kereskedelem, forgalom stb. góczpontjait világítják meg.

A föld felületének, az emberek culturális alkotásai és az emberi társadalomnak fejlődése közt föltalált viszonylatok egy új tudományt, Ritter K. elméleteinek megtestesülését, az anthropogeographiát érlelték meg, valamint az állatok és növények eloszlásának tana a zoo- és phytogeographiát keltették.

Itt ugyan nagy ellenmondásra találhatok, sőt arra a szemrehányásra lehetek kész, hogy a földrajzi szak számára a szellemi fölvilágosítás folyamatában túlságos érdemet kerekítvén ki, részrehajlást tanúsítok.

Való, hogy a tudomány minden ágának van igénye ama babérkoszorú egy vagy több levelére,

hogy minden ismeretkör egy-egy új vívmánya hozzájárul a szellemi sötétség felderítéséhez, kiirtja a tudomány terén is burjánzó babonaság egy-egy szálát de van-e egy is, a mely a fölvilágosodás történetében olyan s akkora forradalmi (katastrophás) fordulatokat idézett elő, mint egy-egy nagyobb szerű földrajzi fölfedezés? Határozottan lehet például állítani, hogy az új világ feltalálása az emberi művelődés újabb történetében a leghatalmasabb esemény. Befolyása, melyet az emberi nem polgáriasodására gyakorolt, kiszámíthatatlan, még most is folyik, sőt új fordulata kezdődik. Ugyan mivel hasonlítsuk össze következményteljes hatalmát? Tán csak a tűz feltalálása, a keresztény eszmék hatálya mulja felül? az electromosság vívmányai, melyek nagy változásokat kezdenek kilátásba helyezni, azonban nem. Az electromos erővel ugyanis már utazunk, munkagépeket hajtunk, helyenként világítunk, fűtünk, vasalunk. Az embertől megközelíthető mélységben rejlőd szentelek kimerítése után ez az erő nemzetgazdasági tekintetben nagyra van hivatva, de világnézelünkre nem ez erély kihasználása irányadó, hanem azon titokszerű viszonylatok kiderítése, a melyek, mint máris tudják, a fény, hő és villamosság közt léteznek, mert amaz ős erők lényegének tudásunkban való megközelítésére segítenek.

A mondottak után tulajdonkép fel se tehetni a kérdést: mi a földrajz? mert csak hozzávetőleg lehetne felelni, hogy a földrajz földünk felületén a térben való tájékozás tudománya, mert bölcsőjétől a sírig az ember folyton ily tájékozásra szorúl. A földrajz ennél fogva

elemeiben véve a legősibb és legmindennapisabb, legnélkülözhetlenebb ismereti körünkbe való s éppen — mint tájékoztató — általános érdekű, de igen tág terű, sőt mi több, nincsen kellően határolva. Már Ritter K. a földrajz mestere, panaszkodva mondja, hogy a földrajz olyan határtalan, de oly sekély is mint az oceán.

Határainak bizonytalan körülvonalozása ép úgy válik előnyére, mint kárára; kárára, mert a kontárkodás mezejévé tette, minélfogva tőle a laikusok, sőt egyes tudósok is a tudományosság jellegét néha elvitatják, míg ellenben mások az egész tudománynak, vagy egész részeinek fontosságát kellően kiemelik.

Gedicke Frigyes német tudós, Büsching hivatalos társa, a földrajzot a tudományok leghasznosabbikának ki jelentvén, a földrajzban járatlanokra rásütötte, hogy vakondok, kik lyukaikat feltúrják s bedugják a nélkül, hogy körül- vagy előre látnának. Butte ellenben, mint a természettani földrajz túlbuzgó védelmezője, ezen éles kifejezéssel kárhoztatja a politikai földrajzot: »A politikai földrajznak nevezett szörny-szüllöttet nemzé a hasznosság elvének gonosz szel-leme«. ¹

E sorsa tekintetében a földrajz szentnek templomi szobrához hasonlítható, a mely majd a templom egyik fülkéjében húzódik meg, majd a véletlen vagy értelmetlenség következtében a padlásra kerül, majd megint műértő által felfedezve és lehozva az oltár

¹ Dr. Emil Wisotzki, *Zeitströmungen in der Geographie*, (Leipz. 1897. D. & H.) 110. és 118. lap.

mellett találja megillető helyét. Fenáll tehát még a kérdés: tudomány-e a földrajz? Mint közvetett bizonyítékra rá lehetne mutatni az új korban keletkező számos földrajzi társulatra, még inkább arra a tényre, hogy a német egyetemek példájára a világ többi egyetemén is állítanak földrajzi tanszéket, — közzetelenül pedig, hogy a tudományosság iránti igényt az adja meg neki, mi minden tudomány kelléke, hogy szervesen összetartozó ismeretek rendszere.

Azért bölcséletünk foka mindig a földrajzi fogalmak, ismeretek világosságától függ, velök párhuzamosan halad vagy süllyed. A földrajz haladása a legközvetlenebbül járúl a világnézet tisztázásához s így közvetve a *polgáriasodást is szolgálja*.

Kétségbé lehetne ugyan vonni, vajjon áldást és üdvöt cserélt-e be az ember, midőn a természeti élet szabadságát a civilizatioért áldozatul hozta.

Miként a gyermekek, úgy a természeti népek is sokkal jobban szeretik a korlátlanságot a rendnél, a civilisationál. Az életnél többre becsülik az élet örömét. Szabad létük életfeltételei annyira kielégítik, hogy másfélét a túlvilágra nézve sem képzelnek, sem óhajtanak. Vajjon gyáraink munkásai, irodáink tisztjei foglalkozásaikat szintén annyira kedvelik-e, hogy földi létüket a túlvilági boldogság netovábbjának képzelhetnék? A művelődés legalsó fokain álló népek rendszeresített foglalkozást, a munkát lealáznak tekintik. Az ausztráliai benszülött az amerikai expedíció alkalmával azt mondá: »A fehér ember dolgozik, a fekete nem, ő gentleman«. A szövetséges államok első gyarmatosítása idején sokszor megtörtént, hogy

egy-egy indiánus bámúlva szemlélte az idegen fehér szántót s aztán a szánakozás jeleivel félre állt, mintha a római költő szerint azon tündödnék, hogy az élet föl nem érheti annak örömeit (non propter vitam vivendi perdere causas).¹⁾ Azt kell tehát következtetnünk, hogy a művelődés mély fokain álló ember az ő helyzetét a polgáriasodásért föl nem cserélné. Úgy is van. Vad emberek gyermekei európaiasan nevelve, akadémián kiképezve — felnőtten visszaszöktek a vadonba. Mi az u. n. vad ember szabadságérzetét föl nem foghatjuk, mert az ő szabadságát saját tapasztalatunkból nem ismerjük. Mi nem kesereghetünk a szabadság veszteségén, mert nem veszthetjük el azt, a minék birtokában sem valánk. Születésünktől fogva a polgáriasodás rabszolgái lévén gépezetének egy-egy kerekét, küllőjét, csavarát, szegét pótoljuk. De ha nem is élvezzük a természet fiának főúri szabadságát, ha nem is cserkészhetünk, halászhatunk gond- és kötelességmentesen rengeteg pagonokban, van olyan szabadságunk, melyet a színes vadásznépek tőlünk mégis megirigyelhetnének; ez pedig lelkünk szabadsága, a babonáság és lázas képzeletünk alkotta agyrémek feletti győzedelmeskedésünk — az eszményi üdv érzete, szóval: az erkölcsi szabadság. Ennek fejében adjuk cserébe a társadalomnak egyéni korlátatlanságunkat, a polgáriasodás adományaiért: az élet, becsület tulajdon biztosításáért. Ily értelemben jellegzi P. O.¹ a polgáriasodást,

¹ Peschel Oskár, Völkerkunde, 156—158. l.

¹⁾ Így szól a kolossus-hatalom is

míg J. St. Mill¹ a következőkben körvonalozza: Ő annak alapját a társas életben keresi, a társadalom uralmában, mely a korlátolt egyént az élet és tulajdon (implicit becsület) biztosításának terhe alól fölmenti. Az egyéni erő a teher e kétszeres könnyítése által felszabadulván, a nép száma, vagyona, műveltsége növekszik, a hatalom azonban az egyéntől az összesre, a társadalomra megy át, a tömeg fontossága nőttön nő, az egyéné folyton apad.

Az összeség ereje ugyancsak a társulásból ered. Ez pedig kompromisszum, mely a közczél fejében személyes akaratok tetemes részének föláldozását követeli. Az összes, a társadalom másik ereje a napi sajtó; ez szüli a közvéleményt és közakaratá érleli. Ezzel jár a demokrácia kifejlődése, győzelme, gyarapodása. De viszont (az »odi profanum vulgus et arceo« értelmében) a demokráciával szemben és annak számára is vezérszellemek nevelése válik szükségessé, mi azon az úton eszközölné, hogy a nevelés az egyénben a szellemi erő legmagasb fokát és az igazság lángoló szeretetét idézze elő. Ennek előidézésére pedig a történelem mellett a földrajz, benne foglaltan a néprajz is, a legalkalmasabb tudomány, mert tanai megismertetvén bennünket a különböző népek, nemzetek állapotaival, a saját állapotainkkal való összehasonlítás útján az igazsághoz kalauzolnak. Hogy a földrajzi fölfedezések hiányában szellemi látó-

¹ John St. Mill. Gesammelte Werke. Autoris. Übersetzung v. Prof. Th. Gomperz. X. kötet. Vermischte Schriften I übersetzt v. E. Wessel (Leipz. 1874. Verlag Fues, Civilisation, (London & Westminster Review, 1836)

körünk megszűkül, annak indirect bizonyítására két ó-kori nép culturális állapota szolgálhat, t. i. az indusok és a sinaiaké, kiknek kulturája magas foka daczára megmerevült, főként pedig azért, mert magukon kívül eső világot nem ismertek. A Földnek hazájukkal ellenlábas részét eléggé dölyfös önhittel — a Föld fenekének hívták. Éppen ezen megcsökönösödés bizonyít leginkább azon kalandos föltevés ellen, mely szerint egy sinai zarándok Amerika egy részét már az V. században fölfedezte, mert ily tény Sina culturájára okvetlenül nagy befolyást gyakorolt volna, minthogy új vidékek fölfedezése (úgymond Ratzel) mindig nagy lendületet idéz elő. Az ó-világ cultura körébe tartozó népeknél látjuk, hogy a phöniciék kis szűk hazájok daczára Afrika (é., majd é.-ny.) partvidékeinek (a mai Tripolis, Tunis, Algir, Marokko) fölfedezése és gyarmatosítása által hatalmas tengerész néppé lettek. Sőt valószínű az is, hogy ők Afrikát körülhajózták. Későbbben a Földközi tenger feletti uralom következtéken Rómával szemben ugyanazon helyzetbe kerültek, mint Nagy-Británia Oroszországgal a világtengerek feletti uralom versenyében.

A phoeniciék után a görögöket kísérhetjük figyelmünkkel. Macedonia nagy uralkodójának, Sándornak diadelmenete a felső Indusig — habár rövid időre — világuralmat alkotott oly korban, midőn Róma népe még csak legközelebbi szomszédjaival az etruskokkal, hernikekkel mérkőzött meg, Közép-Italia egy részére szorítva u. sz. bölcsőjében ringatva a sorstól. Ellenben Róma imperiummá leszen, miután az Alpok és

a Rajna átlépésével, a Földközi- és Északi-tenger áthajózásával uralmát Skócziától—Arábiáig terjeszté, küldöttséget indított Indiába és Sinába.

A földrajz történelméből tudjuk, hogy fölfedezés, háború, hódítás kereskedelemmel és hittérítéssel jár együtt.

Az arabok, mórok, normannok mind megannyi világhódítók, felfedezők és régi kereskedők is. Általán kereskedelem és vallás fontos polgáriasodási tényezők.

Magasb fokú polgáriasodás birtokába jutnak az árja és ural-altáji nyelvcsaládok egyes áramlatai, midőn (K-ról Ny-nak, részben É-ról D-nek) útnak indulva hódítanak és egyszersmind a magok részére fölfedeznek.

A keresztény rajongás szülte keresztes-háborúk, és azok visszahatása, a török háborúk — mind megannyi alkalmat szolgáltatnak az illető népek harcosainak, hogy rájuk nézve újabbnál újabb világállapotokat lássanak s azok hírét fajbelieik közt terjeszszék.

Az árja fajtájú görög, latin, kelta, germán, szláv, — az ural-altáji hún, avar, magyar, török s az őket kísérő népek létért küzdő mozgalma oly heves forrongást idéz elő, hogy annak következtében a legkülönbözőbb népculturák, világnézetek egymásra pattannak s Európa, Elő-Ázsia, É.-Afrika — az ó-világ történetének színkörét politikai, vallási, kulturai tekintetben teljesen át meg át alakítják.

Az 1453. év Konstantinápoly bevételével az ó és újabb eseményeknek egy jelentős mozzanatává,

záró- és kezdőpontjává lett. Magyarország azontúl fontos tényező két egymásra törő idegen elem közt: a már európaiasodott keresztény jellegű középkori polgáriasodás és az izlám világ közt. Védbástya lett, mely mögött Európa nyugati nemzetei (olaszok, spanyolok, portugálok, németek, francziák) egy új korszak történelmének szálait fonták.

Kincssóvár hajósok Afrika és Európa ny. partjai mellől tovább meg tovább nyomúlnak elő Ny. felé, (bászkok, gascogne-ok, francziák, bretagneiak és normánok), halászat közben az Atlanti oczeán ismeretlen távolaiba csábíttatnak s új világok részeit fedezik föl, míg földiek otthon egyes várak, városok, falvak birtokáért nem különben scholasticus szörszálakért küzdenek, ontják vérüket.

Időközben Európa tudománya is nagy változásokon megy át.

A népvándorlás minden culturát legázoló korszaka után a görög, római, arabs tudomány és művészet romjain és törmelékeiből a polgáriasodás egy új neme keletkezett vala. A távolból beszállt magvak kicsiráztak; a rom fővénye fölött, új cserjék, fák keltek ki. Az ó polytheista (v. pogány), a keresztény, izlam és mózes vallású elemekből összeforrt a tankönyveinkben mystica és scholastica névvel jelzett középkori bölcsészettudomány. Mind a kettő átszötte a polgári, a tudományos politikai és társadalmi élet szálait, de kizárólag az üdvözülés tanait szolgálván, célzatos, nem tárgyilagos volt. Találóan mondá Imre Sándor e helyen 1878. tartott rectori beszédében: A középkor emlegeti és tanítja a philosophiát,

de határozottan úgy nézi és alkalmazza, mint a theologia ancilláját. Időszámításunk első százaiiban az ó-kori tudomány mindinkább elhomályosodott. Az eltévedések fokáról tanúságot teszen, hogy a phöniciektől útaik elrejtése és visszariasztás céljából koholt mesék a csodaszörnyekről (teratologiai mesék)¹ hitelre találtak, holott ahoz nagy együgyűség kellett. Elmerengtek a monskeli, a phanesiak, az astomi e pygmäák képzeleti lények világa fölött. Majdnem hihetetlen, hogy e meséket a különben tudós Münster Sebestyén 1550. megjelent Cosmographiájában még komolyan és hitelesekül tárgyalta.

Általában ismeretes, hogy a népvándorlás következtében a tudományban roppant visszaesés állt be. Ámbár a görög ó-kor a földet még korongnak képzelte, egyes tudósai mégis már helyesen sejtették annak gömbalakját. (Thales, Pythagoras, Eudoxus, Aristoteles), egyesek a pyrocentricus rendszert (Philolaus) sőt a föld tengely forgását is (Ekphantus) hirdették.² Kr. e. 250-ben a Samosból való Aristarchus és Seleucus már közel olyan heliocentricus naprendszer adtak elő, mely 1793 év múlva újra és tudományosan megállapítva, Kopernikus nevét viseli. Mindazonáltal a kereszténység első szakában a földrajz és csillagászat tekintetében akkora homály és köd burkolta be a ny. római birodalom elméit, hogy a föld gömbalakját ismét tagadták, a világ egyetemet harangalakúnak képzeltek. A tévelyeket

¹ Abhandlungen zur Erd- & Völkerkunde v. O. Peschel. Herausgegeben v. J. Löwenberg (Leipz. D. & H. 1877.) I. kötet. 3. lap.

² Lásd 10. 38. lap.

nagyon terjeszté Kosmas Indikopleustes — eleinte kereskedő később barát — 530—550 közt *τοπογραφική χριστιανική* cz. a. írt művével.

A Merovingiek korszakában a patristica philosophia az ellenlábasok létét tagadta. Az ebből fejlődő czivakodás uralkodik az akkori tudós világon. Lactantius az antipodes tételét a tudósok léha tréfájának állította. Az ál-bölcsességről beszélván (*De falsa sapientia philosophorum*) így ostromozza: »Csak tréfából tettetik magukat, mintha az igazságot föl nem fognák, hogy szellemeskedésekkel mintegy tüntessenek«. Basilius pedig így nyilatkozik: »Semmi közünk akár gömb-, akár köcsög- akár korongalakú a föld« stb. Mások azt állíták, hogy a képzelt ellenlábasok fejükön járó, pókok módjára körmeikkel a mennyezethez kapaszkodó lények, de emberek semmi esetre sem lehetnek, oly emberek, kiknek lelkük halhatatlan, kiknek az eredendő bűnben és Krisztus urunk megváltásában részök lehetne.¹

Ez ál-tanok fentartották magokat az új-világ felfedezéséig, sőt azon túl is.

Toscanelli, Columbus, Behaim, Schoner hitték ugyan a földgömb alakját, de a tömeg nem.

Copernicus (1543. bekövetkezett) halála után tana még 100 évig is ellenmondásra talált. Bizonyíték rá Galilei gyász sorsa. És nevezetes! Mig XIII. Gergely pápa Copernicus tana alapján (1582.) a naptárt kijavíttatá, Melanchthon, Francis Bacon (Verulami),

¹ Die Erkunde bei den Kirchenvätern, Vortrag v. Dr. G. Marinelli Deutsch v. Dr. L. Neumann, (Leipz., Teubner, 1884.) 40-ik és 43-ik lap és Peschel O. 10. a. idézett műve 96 lap.

Tycho de Brahe — Copernicus tana ellenfeleinek táborába szálltak. S így azok, kik Giordano Brunot a máglyára küldötték, a mérő csillagászat megalapítójára, Tycho de Brahera hivatkozhattak. E tekintélyre utalva ítélték el Galileit s tették tán éppen azért, mert a nevét viselő imént feltalált messzelátójával mindenki szemlátomást és úgyszólván kézzelfoghatólag győződhetett meg Jupiter és holdjai mozgásán Copernicus tanának helyességéről, ellenben a föld mozdulatlanságát tanító aristotelesi elmélet tartathatlanságáról. Az á-l-t-u-d ó-s o-k elméleteik szilárdnak képzelt talaját inogni érezték, s úgy tetszett nekik, mintha Aristoteles 2 ezredéves tekintélyével együtt a tudomány és vallás minden alapköve megrázkódtatnék, a mi, meggyőzésük szerint, nem haladás, hanem bűn volt.¹ A bűnt abban látták, hogy Copernicus tana az embert bolygónkkal együtt kitelepítette a világegyetem középpontjából, hogy ez által az ember megszűnt a világ központja, az alkotás oka, célja és ura lenni és hogy a teleologia csorbát szenvedett.

Ez sértette az emberek túlhajtott önérzetét — épp úgy, mint napjainkban a Darwinismus.

A csökönösöket tehát sem Columbus, sem Magelán és Elcano tettei — pedig utóbbit a spanyol király nemesítette és sisakját e fölrattal: »Primus circumdedisti me« körülvelt földgömbbel ékesítette — sem Galilei messzelátója nem győzhette meg arról, hogy a tévedés pusztán csak a tekintély erejénél fogva örökre fönn nem tartható, hogy a tekintélybe vetett vak hit korszaka immár lejárt.

¹ Hellwald Culturgeschichte, II., 433.

A ködöt csak a folyton tartó felfedezések fényeszlathatta szét. Így csak a folytonos fölfedezés szüntette be János pap-király országa s a paradicsom földi helyzete utáni évszázas kutatásokat. Az emberiség e mythosokról csak nehezen tanult lemondani, hisz még Columbus Kristóf az Orinocoknak a tengerbe hullámozó, zajongó, tomboló árainak láttára azt hitte, hogy e víz a paradicsomból zuhan le. Az embereknek akkor azon kérdések megfejtése éppen oly fontosnak látszott, mint nekünk a földi sarkpont kiderítése.

Ámbár a való elismerése csak lassan hódított tért, mégis behatolt Európa minden nemzetéhez, minden országba, Magyarországra is.

Mínthogy a könyvnyomás találmánya Amerika fölfedezését nem sokkal előzi meg, 1492-ben még az íródiákok korszaka uralkodott. Példa rá Mátyás királyunk nagyjobbbrészt kéziratú codexekből állott könyvtára. Az újdonságok annál fogva Európa nagy tömegében csak lassan hódíthattak tért, míg az igazság eltitkolása az érdekelt felek egy részére nézve fontos volt. Az új világ fölfedezésének híre azonban szomszédainknál Németországban röpiratok útján mégis hamar elterjedt. Most az ilyféle röpiratok (Flugblätter) akkori eredeti példányai múzeumi ritkaságokká váltak.

De Németországgal való kereskedelmi, bevándorlási, utazási régi érintkezésünknel fogva mindenesetre valószínű, hogy ily nyomtatványok Magyarországra is kerültek. Azonban a fölfedezés első korából származó oly magyar vagy latin honi nyomtatványaink, melyek az amerikai fölfedezéssel foglalkoznának, alig

ha léteznek. De létezhetnek, mert az első könyvnyomdát Mátyás király már 1470-ben állíttatta föl Budán. Valószínű tehát, hogy Amerikáról szóló, latin, német, olasz stb. nyomtatványok, Magyarországon is már aránylag véve korán kerültek forgalomba. Annyi bizonyos, hogy földink e cz. művéhez: *Rudimentorum cosmographicorum Joannis Honteri libri tres* (Tig. 1552.) hozzákötve találjuk a »*Circuli sphaerae cum quinque Zonis*« cz. atlaszt is, a melynek világtérképén a negyedik világrész már »Amerika« neve alatt előfordul, alkalmazva D.-Amerikára. Ezt pedig Honter latin versekben írja le.

Hogy Amerika fölfedezése hírének Magyarországon is korán el kellett terjednie, arra közvetlen bizonyítékok volnának abból a korból származó magyar vagy magyar vonatkozású irodalmi termékek. De nem csoda, ha az általános pusztulásnak a mohácsi vészben kifejezést nyerő gyász korában, később a török vész alatt, minden oda veszett.

Közvetett bizonyítékok gyanánt azonban 3—4 kiváló történeti névre utalhatunk, melyek az akkori művelődési állapotok és érdeklődésünk hézagát áthidalni segíthetnek. Ezek a bethlenfalvi Thurzóék, az ausburgi Fuggerék és nürnbergi Welserék s tán a Siebenburger vagy Transylvanus nevet viselő és innen Bécsbe származott család.

Még valószínűbbé teszi az új világ felfedezése hírének Magyarországon való korai elterjedését az, hogy a németországi hitújítás (1517-ben kezdődvén) Magyarországon 3 év múlva máris annyira hódított, hogy az esztergomi érsek, elkésve, hasztalanul tilta-

kozott az új tan hirdetése ellen. Horváth Mihály szerint, »legelőbb is az erdélyi és szepesi szászok közé szivárgott ez át, kik Németországgal nemcsak kereskedelmi kapcsolatban álltak, hanem sokan közülök gyermekeiket is a német egyetemeken neveltették s papjaikat is jobbára onnan hozták. Luther tanai és irományai ennél fogva már 1520-ban ismeretesek voltak a szászok közt s mivel a politikai viszálykodásokba merült főpapok azt észre nem vették, pár év alatt az új tanok igen elterjedtek«. Az új tanok gyors szárnyalását az is előmozdította, hogy azok az udvari, főrendi, sőt papi körökben is, Brandenburgi György, Thurzó Elek, Petrovich Péter, Perényi Péter, Török István urak, Henkel János, Mária királynő udvari káplánja, — Grineus Simon és Winsheim Vida, budai főiskolai tanárok, — Szurdaszter János ferenczi és György domokosi szerzetesek stb. személyében találtak hívókra követőkre, pártfogókra és terjesztőkre. Midőn a reformációt pártoló Pempflinger Márk az új tan ellen irányzott tilalmak visszavétele végett a királylyal értekezni akart, a Tiszához érkezvén, ott már a mohácsi vész hírére vette. E gyászesemény azután még több kaput tárt Luther tanainak.

Fontos bizonyíték még arra, hogy a hitújításhoz hasonlóan Amerika híre gyorsan elterjedt nálunk, az is, hogy a magyar nemesség ifjai a külföldi egyetemeket már annakelőtte is sűrűn látogatták, kivált miután a XI. századbéli veszprémi u. n. egyetem a Zsigmond király alapította budai, az I. Lajostól felállított pécsi főiskolák már megszűntek volt. Corv. Mátyás király, Vitéz János érsek hozzájárultával meg-

alkotta ugyan a pozsonyi egyetemet s oda tanároku több nagyhirű német és olasz tudóst hívott meg, de ez egyetem, fájdalom, csak 5 évig állott fenn, míg egy egri csak terv és igyekezet maradt. A külföldi egyetemeket, különösen a bécsi, krakkói, az olasz és párisi egyetemeket látogató magyar ifjúság volt az az eltagadhatatlan kapocs, a mely már a hitújítás mozgalma előtt is a külföld és Magyarország szellemi csereviszonyát létesítette. Fraknoi a bécsi egyetem 1385—1500 közti idejéből a bölcsészeti és hit-tani szakban 140 tanárt és 150 tanulót, Toldy a krakkói egyetemről 900-at említ föl.¹

E körülményeknek megfelelően tartózkodott 1493-ban bethlenfalvi Thurzó János, ki később körmöczbányai kamara gróf lett, Velenczében, a mikor Fugger Jakab, a már akkor gazdag ausburgi bankár család egyik örököse, a ki 36 éves korában családjá érdekében kanonoki állásáról lemondott, a bankház velen-czei üzletében előkészült a nagy czég vezetésére.

Itteni megismerkedésök később nagy befolyású lett Magyarország nemzetgazdasági, sőt politikai viszonyaira is.²

Thurzó és Fuggerék ugyanis bérbe vették a beszercebányai rézbányákat. Ezen üzletüket mind tovább terjeszték nemcsak Magyarországon, hanem Erdélyben is, a hol I. Ferdinánd óvadék fejében a nagy köl-

¹ Imre S. rectori beszéde 1878.

² Wenzel Gusztáv »A Függek jelentősége Magyarország történetében«. Budapest, 1883. A M. T. Akadémia könyvkiadó hivatala. 5. l. Fraknoi Vilmos: Házi könyvtár 49. kötet, Magyarország a mohácsi vész előtt. Dr. A. Kleinschmidt, Augsburg, Nürnberg u. ihre Handelsfürsten im XVI. Jh. Cassel 1881.

csönért még a sójövedéket is kiutalta nekik. Persze, hogy ezt, valamint Erdély valamennyi bányáját is I. János foglalta le. Idővel egész Magyarország kereskedelme Fugger Jakabtól függött, a ki Budavárában és Beszterczebányán ügynökségeket tartott fönn. Fugger Jakab halála után (1525.) György nevű bátyjának fiaira szállott az üzlet. Ezek alatt a czég üzletei körét állítólag kiterjeszté D.-Amerikára is, a hol az Augsburgban és Nürnbergben hatalmas Welser-család egyik ága már Venezuelát birta.

Eddig még kétes, vajjon nem túlhajtott-e híres tudósunk, Wenczel Gusztáv állítása, a mely szerint a Fuggerek óriásilag emelkedő kereskedelmi hatalma átvitte a czég vállalatait az akkor felfedezett új világba is, a hol okszerűleg szervezett vállalataikkal a szó teljes értelmében nagyszerű eredményekre tettek szert, szintűgy bebizonyítatlanok német tudósok hasonértelmű állításai a Fugger-féle perui és chilei bányáüzemről; tény azonban, hogy a Fuggerek V. Károly császárnál alkudozásokat indítottak az iránt, hogy D.-Amerikában gyarmatokat alapíthassanak. Mostanáig még nincs kiderítve, vajjon erre irányult igyekezetöknek volt-e foganatja, tervezéseiket megvalósíthatták-e s nem mult-e el tőlük kedvök kivált a Welser-féle venezuelai vállalatok kudarcza és gyászos vége után? ¹ Azonban nemcsak ebből a még egészen ki nem derí-

¹ Victor Hantzsch, Deutsche Reisende des XVI. Jahrhunderts, (Leipz. D. et H. 1895.), 9-ik lap.

Dr. K. Haebler, Kolonial Unternehmungen der Fugger, Ehinger u. Welser im XVI. Jhr. Zeitschr. der Ges. für Erdk. zu Berlin XXVII. köt. 1892.

tett ügyből, de ama megelőző bizonyos tényből is, a mely szerint Fugger Jakab a Vasco de Gama fölfedezése alkotta új forgalmi viszonyokhoz oly hamar és ügyesen tudott alkalmazkodni, hogy a kelet-indiai útat ő is felhasználta, a mennyiben a Welser és Hochstetter stb. czégekkel szövetkezve (1505.) Lissabonból közös költségen felszerelt 3 hajót küldöttek ki közös nyereményre Kelet-Indiába, következik, hogy Fugger Jakab háza az új események s így mindenestre D.-Amerika felfedezése felől is igen alaposan volt tájékozva, később annál inkább, mert üzlettársaik a Welserék V. Károly császár szabadalma következtében (1525.) egész Venezuelát lefoglalták üzletük számára. Ehez járul, hogy Fugger Jakab utódja (1530.) a spanyol koronának felajánlotta szolgálatát, hogy D.-Amerikát Perutól a Magéhaes szorosig saját költségén fölfedezteti és gyarmatosítja, és hogy a Fugger-czég előbb (1525.) már pénzzel és ügynöke kiküldésével részt vett a spanyolok azon expedíciójában, a melynek czélja volt kelet-nyugati úton D.-Amerika körül a Csendes oczeánon át a molukki szigetekig vitorlázni s a portugállokat azoktól megfosztani.

Erre vonatkozólag és a fenn említett ajánlattal egyetemben felfedezői szabadalmakat kértek V. Károlytól a Csendes oczeán mind azon szigeteire nézve, a melyeket D.-Amerika nyugoti martja és a Molukkok közt majd fölfedeznek. Ha tehát e ház (a tyroli, karinthiai, thüringiai, spanyol bányavállalataitól eltekintve) nemcsak Magyarország bányászatának jókora részét egyesítette kezében, hanem némelyek

szerint — persze ez még vitás — Peru és Chileben is folytatott bányauzemet úgy, hogy mesés vagyonuk keletkezését onnan származtatják, miszerint Fuggerék kincstáraikban India és Amerika (?) drága termékeinek értéke gyűlt össze,¹ valószínű, hogy budai és besztercebányai ügynökségeik révén az új világrész felől való hírek és ismeretek nálunk sem maradhattak titokban. Minthogy a körmöcbányai pénzverdét is bírták, (Jakab és Thurzó silány pénz kibocsátása miatt 60.000 arany pénzbírságra ítéltetett el), azonkívül magyarországi rezüket krakkói, boroszlói, tescheni ügynökségeik által a külföldre juttatták, úgy hiszem, ezekben a napi sajtó hiánya daczára, a hírterjesztésnek elég érintkezési pontja és láncszeme volt Magyarország és a külföld közt.

A Fuggerék működése Magyarországon is nagy hatást keltett. Nemcsak hogy a pápának, Miksának — ki Fuggert kötekedve zsidájának nevezte — V. Károly császárnak, tömérdek pénzt előlegeztek, de II. Lajos magyar királynak, Szapolyai Jánosnak is hitelezői, bankárai voltak. Ennélfogva országunkban is hallatlan szabadalmakkal rendelkeztek. Üzelmeik, egyedárúságaik, uzsoráskodásaik általános elégedetlenséget idéztek elő. Magyarországi főügynökük az eredetileg mózes vallású, utóbb kikeresztelkedett, de halála ágyán ismét eredeti vallására visszatért Szerencsés (Fortunatus) Imre bankár volt, a budai fiókház főnöke pedig Alber.

¹ Wenczel G. Magyarország bányászatának kritikai története. 168. lap.

Üzérkedéseik, az általános drágulás okainak meg nem értése, nem különben izgatók működése a budai várban a Fuggerék és Szerencsés Imre ellen forduló zendülést, Szerencsés Imre házának feldúlását és kirablását, zsidóüldözést, sőt még vérvádi mozgalmat is okoztak, megelőzőleg pedig a rákosi és hatvani országgyűléseken¹ viharokat keltettek.² Mindezen nem is csodálkozhatunk. Először, mert a Fuggerek Németországban is népszerűtlenné lettek. Nemcsak a köznép szidta őket uzsorásoknak és népnyúzóknak, hanem mint a pápa pártembereit Luther M. is. A német lovagok is kárhoztatták uzsoráskodásukat és egyedáruságaikat, sőt összehasonlítván őket az akkor nagyon lenézett zsidókkal, azoknál is kiméletlenebb üzérekné nevezték s bevádolták a Fuggerék pártját fogó császárnál. Csoda-e, hogy az áruk általános megdrágulását mind Németországban mind minálunk nekik tulajdonították. Akkor ugyanis még rendszeres gazdaságtani tudomány nem létezett, az embereknek még csak fogalmuk sem lehetett arról, hogy az élelmi és egyéb árúczikkek drágulását a beözönlő amerikai nemes fémek áradata okozá, a mennyiben annak nyomában a fémek és a vert pénz értéke, vevő ereje csökkent, a gabonáé, általában a terményeké felhágott. Hozzájárult a félreértések hatványozásához, hogy a nép ugyanazon ismetethiánynál

¹ Horváth M. M. O. történelme, az új dolgazat 2-ik bővített kiadása III. kötet. Pest 1871. 380. lap.

² Fortunatus I. pénzügyi tehetsége akkora elismerésben részesült, hogy a fenn említett zendülés daczára nemsokára az országos pénz-zavarból való kisegítés végett az országgyűlés ismét megbízásban részesítette. U. o. 387. lap.

fogva a keletkező váltó- és hitel, — szóval banküzletre alapított új közgazdasági viszonyok okait, következményeit, — az átmeneti idő tüneteit magának meg nem magyarázhatta és ennél fogva az érzett baj okait személyekben kereste. Mindezekből látható, hogy az Indiák és Amerika felfedezése következményeinek súlyát részint üdvös, részint kártékony hatásaival egyetemben, úgy mint másutt, Magyarországon is megéreztek.

Mindazonáltal a Fuggerék ipar- és kereskedelemfejlesztő vállalatai más körülmények közt Magyarország művelődési és polgáriasodási viszonyaira felette áldásosak lehettek volna, ha az idők nem fordulnak vala oly gyászosokká, a melyek következtében azután Fuggerék magok is 1533. minden magyarországi üzletükkel felhagytak. Emléküket nyelvünkben tán a nevök kiejtéséből származott »fukar« szavunk tartá fenn. »Rico como un Fucar« gazdag miként egy Fugger — szolt az akkor támadt spanyol közmondás is.

Bebizonyítására továbbá annak, hogy Magyarország művelt körei a humanismus korszakában a felfedezések világraszóló eseményei iránt jól lehettek értesülve, utalhatnék Maximilianus Transylvanusnak, V. Károly császár titkárának (1523.) Rómában megjelent művére, a mely a földnek Magelhaes szerint megnevezett első körülhajózását leírta, s mint az évszám mutatja, közvetlenül az expeditio (1522.) utolsó hajójának visszatérte után jelent meg. Vajjon mienknek tarthatjuk-e Maximiliánust? Kötekre terjed a nevezett férfi honosságát vitató iro-

dalom, a melynek eredménye az, hogy a magyar történészek többsége és külföldiek is Transylvanust magyarországi származásúnak, a Magyarországból a XV. százban Bécsbe átszármazott Siebenburger (Transylvanus) családdal rokonnak tartják.

Az idegen cultura elemei áldásosakká válhatnak, ha mint az idegen fa gyümölcsének magva a haza földjében megfogamzanak, ellenkező esetben kárt okoznak. Németországban a XVI. száz nemzedékének kedélyeit a hirtelen vagyonosodás szenvedélye annyira felláztatá, hogy örege, apraja, úr és cseléd megtakarított filléreivel dús kamatozás reményében tódúlva árasztotta el az augsburgi Hochstetter bankházát, melynek hirtelen bukása aztán koldussá tette őket is.¹

Igy Amerika fölfedezésének hatálya egyebek közt Franciaországban is érezteté magát. Gyarmatos állam volta daczára amerikai birtokaiból aránylag véve kevés haszna volt — de igenis rettentős kára, sok háborúja, a melyekben észak-amerikai birtokait mind elvesztette. Nemzetgazdaságilag is kárát vallotta észak-amerikai, louisianai gyarmatának, a midőn John Law (1720), ki eleinte tiszta szándékkal járt el a bankjegyek, a papírpénz behozatalával egyidejűleg (a Co. d'Occ. & Co. des Indes cz. a.) a telekvásárlási uzsorás részvénytársasági szédelgésre ragadtatá el magát. E tőzsde-játszma rövid lefolyású volt. Két év alatt az 500 Livre névértékű részvények, melyek a Mississippi vidékeinek hasznosítása és gyarmatosítására bocsáttattak ki, a 40-szeresre (20,000 Livrere)

¹ Kleinschmidt idézett műve.

szöktek tel. Ezeket a mères részvényeket követte a néptől filles és petites filles-nek gúnyolt részvények sorozatának kibocsátása és — a bukás. A pénzjegyek és részvények bukását a francia nemzet leírhatatlanul nagy károsodásával fizette meg. A gyarmatosítási politikát az új kori területi felfedezések óta (az Osztrák-Magyar monarchia, Belgium, Svájc, a Balkán-félsziget államai kivételével) Európa majdnem minden államát körébe vonta. Angolország a gyarmatosító vállalkozás tetőpontján áll, Oroszország vele versenyez; Franciaország az utolsó nagy háborúja által szenvedett vagyon veszteségének kiheverésével tartozik gyarmatos létének; az erdélyi részeknél sokkal kisebb területű Németalföld neki köszöni jelentőségét és tán önállóságát; Poroszország, most a Németbirodalom nevében másod ízben lát hozzá, ellenben a modern gyarmatpolitika megalapító állama Spanyolország, a melynek birodalmában egykor a nap le nem áldozott, gyarmati hatalmát illetőleg maga leáldozóban van; de az általa kezdeményezett gyarmatosító mozgalmak következményei áthatják egész Európa polgáriasodását, művelődését.

A felfedezések egész sora, kezdve Afrikán és Indiánkon egész a Kongó nemzetközi képzeleti állam alapításáig, vagyis az érdekkörök kiszabásáig, Európa és Amerika gyarmatainak mai történetéig, mindannyi bizonyítéka annak, hogy a polgáriasodás és művelődés is egyenes arányban fokozódik a területi ismeretek terjedésével.

Ha hozzávesszük az északi és déli sarkvidéki kutatásokat, a tengerszín alatti távíró húzalok lebocsá-

tását, a tengerek mélységeinek mérését, az északi sarki tenger martjain, hegycsúcsokon, léggömbökben, földalatti aknáknban, a magasságokban és a mélységekben megejtett meteorologiai megfigyeléseket és az így kiderített természettudományi igazságokat, az ethnographia, archaeologia, palaeographia vívmányait: tekintetünk oly képzeleti távlatok felé fordul, melyek tükörképében minden hozzáértő sejtheti, hogy a legújabb napi eseményeink, az amerikai szövetséges államoknak a gyarmatosítás terén mutatkozó serény igyekvése, a Sina fölvillanyozására irányuló tények, tekintetbe véve még Japán magas fokú európaiasodását, általán véve a legszélső kelet és nyugat közeledő közvetlen összehatását — mindezek együtt az állami és társadalmi politika, a művelődés és polgári-sodás terén újdonság új sőt idegenszerű viszonyok előhírnökei.

Végül visszatérve értekezésem bevezetésére, a tudományok felosztására s tekintve a földrajz sokoldalúságát, az életre úgy mint a többi tudományra gyakorolt hatását, tagadhatatlannak tartom, hogy a földrajz összefoglaló tudomány, hogy rendszeresítő erejénél fogja a bölcsészet, terjedelemre nézve pedig az orvosi és jogtudomány fogalmainak megfelelően, akkora ismeretkör, a mely egy egész egyetemi karnak beválnék,¹ oly széles és mély, hogy ma már egyes ember szelleme nem uralkodhatik többé minden ága fölött; oly tudomány, mely egyrészt az exact, a természettudományok, másrészt a szellemi

¹ Université nouvelle de Bruxelles, 1898—99. Programm des cours. V. Institut géographique. Egy magára 1 igazgatóval és 11 tanárral.

tudományok táborában foglal helyet — s csak bölcséleti, egybevető, összefoglaló jellegénél fogva tartozik a bnytt. karhoz — holott a belőle kifejlődött specialis szakmák a t.-egyetem mind a négy karában foglalnak helyet.

Nem állítom, hogy az iskolán kívül nem lehet tudományt szerezni, művelni, tovább vinni, sőt kiemelttem, hogy kizárólag ez utóbbira első sorban a tanítás terhétől mentes tudós társulatok, egyesületek hivatvák, de ha a tudományok összeségét a tengeren haladó hajóhoz szabad hasonlítanom, akkor a tudomány-egyetemek összesége ama felséges hajónak kormányzó gépezete. A tudomány-egyetemnek pedig minden tagja, (tanára, előadója, t.-segédje, polgára) egy-egy kis, de nélkülözhetetlen hasznos részlete. Csak a muzsák egyes kiválasztottjainak — a tudomány lángelmű fejedelmeinek, engedte meg a sors, hogy ama gépezetet s általa a hajót kormányozzák. Azok a tudomány úttörői, az értelmiség félistenei, csillagai. Ama hajó, ha szabad képletem mellett maradnom, majd sziklás, kopár, majd virányos partok mellett halad el, hol örökzöld lombzatu fákön a virágzás és érés folytontart. A gyümölcsök szedése, válogatása, kiosztása és élvezete nyüzsgő életet fejleszt. Nincs hatalom — a teremtön kívül — mely e mozgalmat megszüntesse, a hajót megállítsa vagy visszafelé irányítsa; nincs, mely azt az életet megszüntesse. Ez a haladás, ez az élet örökké tartó, halhatatlan!

Az legyen fáradalmaink közt vigaszunk és szolgáljon serkentésül, hogy meg nem állva a tudomány

művelésében, lankadatlanul előre törekedjünk, hasson át az az érzet, hogy munkánk, ha fáradságos is, de kedves élvezet is.

Nemes egyetemi polgárok, commilitones! Önök is szemei lévén e munkaláncznak, kívánom, hogy közös szellemi munkánk önöknek is nemcsak pusztán hivatássá, hanem élvezetté, nemcsak megszokássá, hanem nemes szenvedélyökké válják.

Munkájuk azonban necsak a szobatudóséhoz legyen hasonló, hanem a könyvtár dohos levegőjét hassa át a természet, az élet üde fuvalma. Miután pedig ép lélek csak ép testben lakik, őrizték meg testük egészségét, növeljék annak erejét józan módszerrel, anélkül azonban, hogy ellenkező végletbe átcsapnának, legkevésbé pedig az által, hogy a tornázás betetőzését a vívásban és egyéb fegyvergyakorlatokban látván, ezek számára a becsület védelmének ürügye alatt egymás egészsége — és életére törő ordáliákban keressenek komoly alkalmazást — mert minden fiatal élet megőrzése sok atyai gondba, sóhajba, fohászba, tengernyi anyai könybe és fájdalomba kerül. Ez áldozatok akkorák, hogy mint ezt már néhai Szabó Károly, neves történészünk, 1882. é. rector e helyen hangsúlyozta, minden honpolgár élete első sorban a hazáé. Mindnyájan, kik ez ország gyermekei. polgárai vagyunk, kivált pedig önök kivétel nélkül, mint a haza, a politikai nemzet tagjai és reményei, kötelesek arra, hogy e hazát minden kül- és belellenség ellen védeni fogják; kötelesek vérüket, testi lelki erejüket, életüket első sorban a haza javára megőrizni fentartani,

hogy — ha kell, ha itt az idő — készen álljanak a haza, a király védelmére. Bár minél távolabb legyen hazánktól e percz! Addig azonban, s hogy a vész készületlenül ne találjon, gyakoroljuk a polgári erények kevésbbé önfeláldozó, de sokkal nagyobb kitartást igénylő részét, teljesítjük mindennapi kötelességünket.

Tudomány-egyetemünk 189^{8/9}-iki tanévét megnyitottnak nyilvánítván, mindnyájunk szíve mélyéből fakadó azon hő fohászunknak adok kifejezést, áldja meg és tartsa meg a Mindenható t.-egyetemünk nagylelkű alapítóját, kifogyhatatlan kegyű jóltevőjét, legmagasb védnökét

I. Ferencz József apostoli királyunkat

legkegyelmesebb urunkat, Magyarország kir. székén mindnyájunk örömére, hazánk javára ép egészségben sokáig.

B 11849